

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

AYLIK DERGI • TEMMUZ 1993 • YIL: 30 • SAYI: 7 • 15.000 TL (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Nuh Kuşçulu

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Prof. Dr. Vural Savaş

Prof. Dr. Yüksel Ülken

Sermaye Piyasası / 33

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Bankacılıkta Çağdaş Ödeme

Sistemleri ve Otomatik

Vezne Makinelerinin

Kullanım Etkinliği / 39

Muazzez Babacan

Dış Basından / 53

Tunç Erkanlı

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 56

Küreselleşme Süreci İçinde

Türkiye Sanayinin Rekabet

Gücünü Artırmanın Yolları / 57

Yrd. Doç. Dr. Orhan Elmacı

Ayın Ekonomik Olayları / 61

Dr. Yıldırım Kılıç

**BÜYÜYEN EKONOMİK SORUNLAR
KARŞISINDA
ÇİLLER HÜKÜMETİ'NDEN
BEKLENERLER**

YENİLEDİNİZ Mİ?

**HAYIR...
ESKİTEMEDİK.**

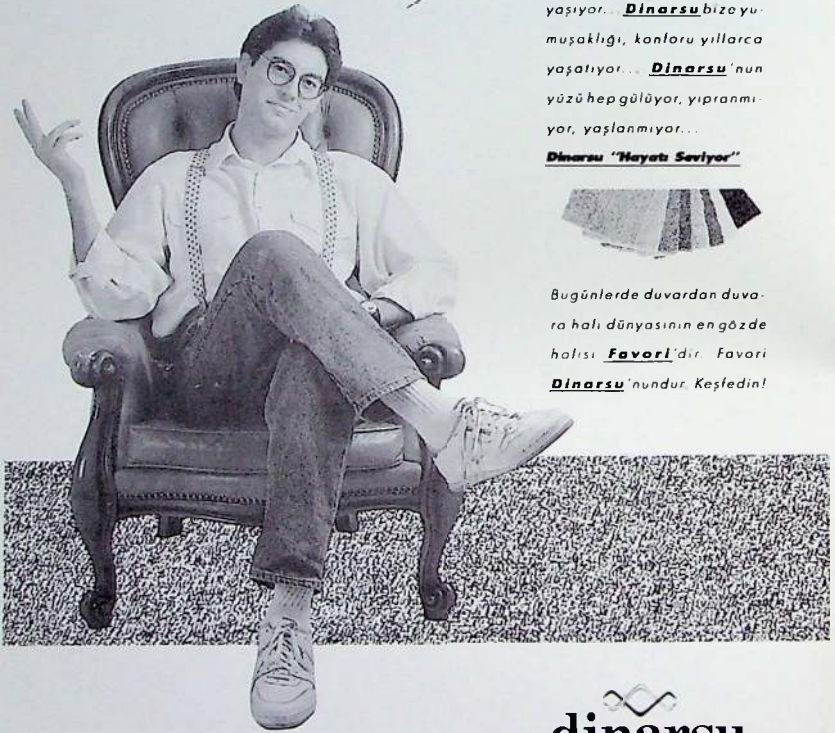
Dinarsu yıllardır bizimle yaşıyor... **Dinarsu** bize yumuşaklığı, konforu yıllarca yaşatıyor... **Dinarsu**'nun yüzü hep gülüyor, yıpranmıyor, yaşlanmıyor...

Dinarsu "Hayatı Seviyor"

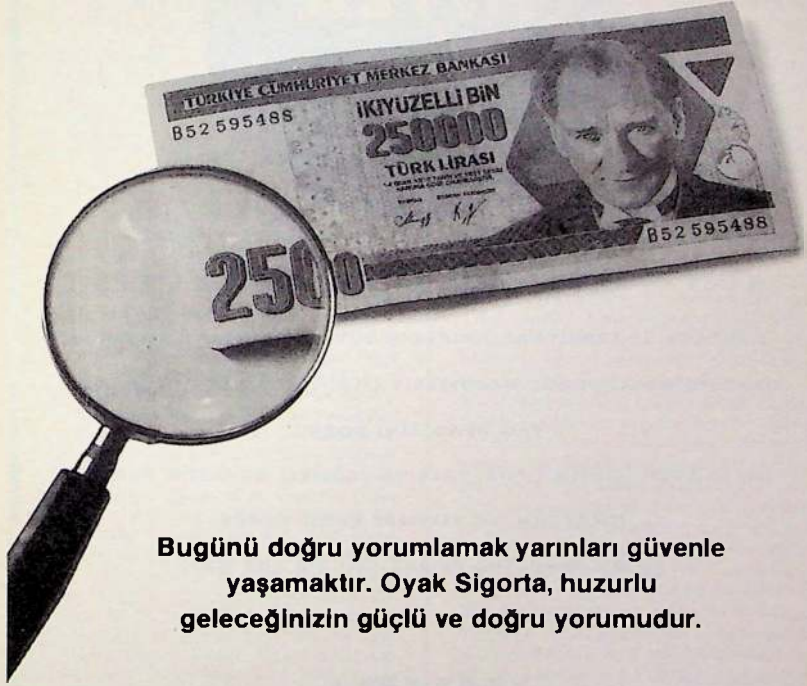
Bugünlerde duvardan duvara halı dünyasının en gözde halısı **Favori**'dir. Favori

Dinarsu'nundur. Keşfedin!

dinarsu
HALI

DOĞRU YORUM... GÜVENLİ YARIN

Bugünü doğru yorumlamak yarınları güvenle yaşamaktır. Oyak Sigorta, huzurlu geleceğinizin güçlü ve doğru yorumudur.

OYAK SİGORTA

NIVEA, CİLDİNİZE ÖZEN GÖSTERİR!

**DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YILLARDIR GÜVENLE KULLANILAN NIVEA,
BİLEŞİMİNDEKİ DOĞAL MADDELERLE CİLDİN NEM KAYBINI ÖNLER,**

YAĞ DENGESİNİ KORUR.

NIVEA KREM, CİLDİN TEMİZ, TAZE VE SAĞLIKLI OLMASINI SAĞLAR,

CİLDİ TÜM DIŞ ETKİLERE KARŞI KORUR.

CANLI, PÜRÜZSÜZ VE SAĞLIKLI BİR CİLT İÇİN!

NIVEA
Creme

"Ailenizin Kremi"

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adnan İmtiyaz Sahnisi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç •
Prof. Dr. Erdoğan Altın • Prof. Dr. Güven Alpay •
Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun •
Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk
Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt
• Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi
Bursal • Ege Cansen • Halûk Ceyhan • Prof. Dr.
Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalkı • Şinasi Çelikkol
• Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet
Demirel • Zeki Döşluoğlu • Necdet Durakbaşı •
A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem
• Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman •
Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönençay
• Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
• Erhan İşil • Prof. Dr. Halûk A. Kabaşoğlu
• Prof. Dr. Müb. Kemal Kafalı • Adnan Başer
Kafaloğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif
Keynan • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer
Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş
• Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı •
Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu
• Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen
• Prof. Dr. İsmail Özavşan • M. Celâlettin Özgen
• Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen
• Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih
Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar
Sağlam • Halil Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü
Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun
• Fikret M. Tuncer • Nezihtunçiper • Prof.
Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç.
Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt
Ülsever • A. Doğan Yalın • M. Tank Yaşa •
Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

DR. ÖZTİN AKGÜÇ
DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL
DOÇ. DR. MERİH PAYA
PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM
DOÇ. DR. T. GÜNGÖR URAS

Basım-Yayım Danışmanı
M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar»ında, «Büyük-
yen Ekonomik Sorunlar Karşısında Çiller Hükümeti'nden Beklenenler» tartışılmaktadır. İkinci
DYP-SHP Koalisyon Protokolü ve Hükümet
Programı yayınlanmış, yeni Hükümet TBMM'nden
güven oyu almıştır. «Açık Oturum»da şu
açıklama yapılmaktadır: «Koalisyon Protokolü
ve Hükümet Programı'na baktığımızda, başlıca
iki başlık görüyoruz. Birincisi, demokratikleşme
ve devletin yeniden yapılanması; ikincisi, ekonomi-
k reformlar diyebileceğimiz KİT ve finans kesimi
reformu ile özelleştirme ve devletin ekonomi-
deki rolünün yeniden tanımlanması...» Daha sonra
genel olarak ekonomik değişim programı ele
alınmakta, Türk ekonomisinde gözlemlenen endi-
şe verici gelişmeler belirtilmektedir.

Başta gelen sorun olan enflasyon, hızlanan bir gi-
diş izlemektedir. Yıllık programda 53 trilyon
TL'lik bir bütçe açığı öngörüldüğü halde, geliş-
meler bütçe açığının yıl sonunda 100 trilyon
TL'yi aşacağını göstermektedir. Bu durumda ister
istemez para basma ve borç alma yollarına
başvurulacağı anlaşılmaktadır. Dış ticaret açığı
ve cari işlemler açığı giderek büyümektedir. Tür-
kiye ekonomisi yüksek faiz çıkmazında düğümlen-
miştir. Yüksek faiz uygulaması, gelir dağılımını
son derece olumsuz etkilemektedir. Merkez Ban-
kası gerçekçi döviz kuru uygulamaktan kaçınmak-
tadır. Gerçekçi olmayan döviz kuru yüzünden ih-
racatımız azalmakta, yüksek reel faizin de etkisiyle
Türkiye'ye büyük ölçüde sıcak para girmektedir.
Tersine bir gelişme, Türkiye ekonomisini sıkıntıya
sokabilir. İç ve dış borç stokları giderek
büyürken, borç yapma ihtiyacı da artmaktadır.
Bunlar, çözümü bekleyen ekonomik sorunların sadece
bir bölümüdür. Bunlarla karşı karşıya bulunan
yeni Hükümet'in işi gerçekten zordur. «Açık
Oturum»a katılan değerli konuşmacılarımız, mevcut
ekonomik sorunların çözümüne ilişkin ilginç
önerilerde bulunuyorlar; bu arada bazı konuları
da tartışmaya açıyorlar.

Dergi'de yer alan diğer yazıların da ilginizi çekeceğini
umuyoruz. Bu arada, «Bankacılığa Çağ-
daş Ödeme Sistemleri ve Otomatik Vezne Makina-
larının Kullanım Etkinliği» başlıklı araştırmayı
okumanızı özellikle salık veririm.

Saygılarımızla,

Ekonomik Göstergeler (İç)

Temmuz/1993

	1991	1992	1993		
			Ocak	Şubat	Mart
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyar \$)	6626.0	7564.0	7861.0	8610.0	8632.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	21288.5	36838.1	36580.8	39719.4	48443.0
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	22976.1	51528.3	54949.8	57733.7	63184.8
Hazıneye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	13605.4	30983.1	33150.2	34751.6	37959.5
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	114526.6	192987.5	193173.5	210416.0	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	21615.3	36247.5	29665.0	30848.6	
Tasarruf Mevduatı	57307.2	90906.0	94647.3	101082.5	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	7293.6	12173.6	9858.5	12470.8	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	50013.6	78732.4	84788.7	88611.6	
Mevduat Sertifikası	3389.7	3708.7	3713.5	3838.1	
Resmî Kuruluş Mevduatı	3151.3	6612.9	8582.1	7059.1	
Bankalar Mevduatı	8281.6	20433.0	23756.3	33702.0	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	20781.6	35079.4	32809.1	33885.3	
Döviz Tedvlatı	54083.5	112501.5	116085.3	119936.0	
Toplam Krediler	130749.0	231532.1	237664.0	247387.4	
Tarım	18116.1	39221.8	40752.2	41427.8	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13579.7	22692.4	23547.1	24787.0	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	3470.0	5354.0	5355.0	5505.8	
Gayrimenkul	8524.84	16515.5	17870.6	19217.1	
Denizcilik	120.67	66.6	59.2	53.3	
Turizm	1928.64	2431.5	1948.4	2213.2	
Diğer İhtisas Kredileri	269.97	186.1	202.4	212.2	
Ticari, Sınal, Sair	84739.46	145064.1	147929.2	153970.9	
PARA ARZI (milyar TL)	43395.06	81493.0	71081.0	74832.0	86117.0
FİYATLAR (DİE Toplam Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	805.0	1299.3	1364.8	1436.0	1504.3
Tarım (Genel)	795.0	1186.6	1279.6	1438.6	1602.2
İmalat Sanayii (Genel)	807.8	1320.0	1365.9	1409.3	1447.4
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	957.0	1588.3	1672.3	1672.3	1821.7
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	934.2	1525.0	1592.5	1592.5	1716.6
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	21038.3	22871.5	1793.1	3797.0	5907.8
Dışalım (FOB)	13597.9	14715.4	1273.8	2442.0	3673.7
İşçi Dövizleri	2819.0	3008.0	216.0	416.0	638.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar anlamıdır. (4) Toplam eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987 = 100» olarak verilmektedir.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

Büyüyen Ekonomik Sorunlar Karşısında Çiller Hükümeti'nden Beklenenler

KATILANLAR:

- Nuh KUŞÇULU
- Prof. Dr. Vural SAVAŞ
- Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM

türk ekonomisinde endişe verici gelişmeler: enflasyon hızı, bütçe açıkları, iç borç stoku ve dış ticaret açığı giderek artıyor

SAĞLAM — Toplantımıza hoş geldiniz. Bugünkü açık oturumumuzun konusunu «Büyüyen Ekonomik Sorunlar Karşısında Çiller Hükümeti'nden Beklenenler» şeklinde belirlemiş bulunuyoruz. Bilindiği üzere, 2. DYP-SHP Koalisyon Protokolü ve Hükümet Programı yayınlanmış ve Hükümet Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden güven oyu almıştır. Koalisyon Protokolü belgesine ve Hükümet Programına baktığımızda, başlıca iki ana başlık görüyoruz. Birincisi, demokratikleşme ve devletin yeniden yapılanması; ikincisi ise, ekonomik reformlar diyebileceğimiz KİT reformu, finans kesimi reformu, özelleştir-

me ve devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanması gibi konulardır. Biz tabii daha çok ekonomik değişim programı ilgilendiriyor. Ancak, Hükümet kurulup Meclisten güven oyu alınca ekonomimizde endişe verici gelişmeler görülmektedir. İzin verirseniz, ben bunları ana başlıklar itibarıyla size sunmak istiyorum:

Birincisi, enflasyondur. Biliyorsunuz, son 6 ay itibarıyla, Haziran sonu itibarıyla, toptan eşya fiyatlarında % 60, tüketicici fiyatlarında % 67 oranında bir artış tahakkuk etmiştir. Gelecek yaz ve güz aylarında artış temposunun hızlanmasından endişe ediyoruz. İkinci altını çizeceğim husus bütçe açıklarıdır. Gelişmeler gerçekten kaygı vericidir. Hükümet'in 1993 yılı ekonomik programında yıllık hedef olarak 53 trilyon TL'lik bir açık öngörülmüş olmasına rağmen, daha ilk 5 ay itibarıyla, Mayıs sonu itibarıyla, bu rakamın 47 trilyon TL'ye yükseldiğini görüyoruz. Gazete-

lerde okumuşsunuzdur, bütçe açığının yıl sonunda 100 trilyon TL'yi aşacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu nedenle de Çiller Hükümeti'nin TBMM'nden 100 trilyonluk ek bir bütçe geçirmek niyetinde olduğu gazetelerde yer almıştır.

Öte yandan iç borç stokumuzun da 225 trilyon TL gibi görülmemiş bir boyuta çıktığını görüyoruz. Bu arada ben küçük bir noktaya işaret etmekle yeteniyim. ABD'de yeni yayınlanmış bir kiptan alıntı vardı, bugünkü «Dünya» gazetesinde. ABD ekonomisi için 1995 yılının kamu borçları yönünden iflas yılı olacağı tahmin ediliyordu. Kitap, iç borçların ve faizlerin giderek yükselmesi sonucu ABD bütçe gelirlerinin faizleri bile karşılamaktan uzak kalacağını, dolayısıyla devletin 1995 gibi çok yakın bir gelecekte iflas edeceği tahmininde bulunuyordu. Oysa Amerikan bütçe açıklarının GSYİH içindeki oranına baktığımızda, bizim orandan daha düşüktür. Bu konuda Türkiye gerçekten ciddi bir açmaz içindedir.

Bir diğer olumsuz gelişme, dış ticaret açığının görülmemektedir. 1993 için 10 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı öngörülmüştü. Ama yıl içerisindeki gelişmelere bakıldığında, açığın çok daha yüksek düzeye çıkacağı anlaşılmaktadır. 1993 Ocak-Mart dönemine bakıldığında, ihracatta sadece % 3.5 oranında bir artış gerçekleşirken, ithalatta % 19.5 oranında bir artış görülüyor. Demek ki dış ticaret açığımızda da hızlı bir büyüme var. Tabii cari işlemler açığı da aynı şekilde. Programa baktığımızda, 1993 programı için öngörülen cari işlemler açığı 1.2 milyar dolar civarındadır; oysa daha yılın ilk üç ayında

955 milyon dolarlık bir seviyeye ulaşılmıştır.

Daha fazla uzatmak istemiyorum. Ancak, kısa vadeli sermaye giriş ve çıkışlarına dikkatinizi çekmek istiyorum. Hani sıcak para dediğimiz olguya. Bakıyorsunuz, 1990'da 3 milyar dolarlık bir giriş, 1991'de 3 milyar dolarlık bir çıkış. Düşünün bunun yurt içi ekonomide meydana getireceği dalgalanmayı. 1992'de 1.5 milyar dolarlık bir giriş olmuş. Yani ekonomi böyle bir sıcak para girişi ve çıkışının sarsıntısı içindedir.

Dilerseniz, oturumun birinci bölümünde bu olumsuz gelişmeler üzerine eğilelim. İkinci aşamada ise Hükümetçe alınması gerekli önlemler ve izlenmesi gereken politikalar üzerinde duralım. Sayın Savaş, ekonomideki son gelişmeleri nasıl yorumluyorsunuz? Sızce Türkiye'nin temel ekonomik sorunları nelerdir?

SAVAŞ — Sözlerime buradaki değerli arkadaşlarımın ortak duygusunu dile getirerek başlamak istiyorum. Bütün Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinde olduğu gibi, ellinci hükümetimizin de başarısını yürekten istediğimizi, onu desteklediğimizi ve başarısı için bir vatandaş olarak bize düşen görevleri eksiksiz yerine getirmeye hazır olduğumuzu bildirmek istiyorum. İzin verirseniz, Sayın Sağlam'ın açılış konuşmasında verdiği değerli bilgileri çıkış noktası yapacak ve onları tekrarlamadan, doğrudan doğruya, yeni Hükümet'in önümüzdeki günlerde icraata girdiği zaman nelere dikkat etmesi gerektiği konusuna ağırlık vereceğim. Böylece zamanımızı daha ekonomik kullanacağımı ümit ediyorum.

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta soldan sağa doğru; Prof. Dr. Yüksel Ülken (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Vural Savaş (Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi), Nuh Kuşçulu (Sanayici - İstanbul Ticaret Odası Eski Yönetim Kurulu Başkanı) ve Prof. Dr. Dündar Sağlam (İktisatçı): «Büyüyen Ekonomik Sorunlar Karşısında Çiller Hükümeti'nden Beklenenler» konulu toplantıda bir arada görülmüşler. Tartışmalı geçen oturumda ilginç önerilerde bulunulmuştur.

yeni hükümete üç uyarı:
«ekonomik ve sosyal konsey» bir an önce kurulmalıdır; kanun hükmünde kararname çıkarılırken anayasaya aykırı olmamalarına dikkat edilmelidir; özelleştirme işlemleri mutlaka sayıştay denetimine alınmalıdır

Evraca Hükümete, kendi düşünce sistemim içerisinde «Acil Uyarı» adını verdiğim üç uyarıda bulunmak istiyorum. Bunlardan birincisi şudur: Programda oluşturulacağını sevinçle öğrendiğim «Ekonomik ve Sosyal Konsey»in bir an önce kurulmasını ve Hükümet Programı'nda yer alan diğer önerilerin

öncelikle bu konseyde tartışmaya açılmasını tavsiye ediyorum. Böylelikle hem Hükümet'in icraatına kamuoyunda duyulan güven artacak, hem de bu icraatın daha isabetli şekilde yönlendirilmesi mümkün olacaktır.

İkinci acil uyarım, 27 Haziran 1993 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan 21620 sayılı Yetki Kanunu ile ilgili olacaktır. Bilindiği gibi bu yetki kanunu ile, memurlar ve benzer kamu görevlilerinin özlük haklarının iyileştirilmesi konusunda hükümete, BAĞKUR, SSK, Emekli Sandığı kanunlarında ve Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapma yetkisi verilmektedir. Önümüzdeki günlerde de Hükümet'in bu yetki kanuna dayanarak çeşitli kararname çıkarması bekleniyor. Öncelikle şu konuda Hükümet'i uyarmak istiyorum. Bu yetki kanununun memurlar ve benzeri kamu personelinin özlük haklarının iyileştiril-

mesiyle ilgili olarak kesinlikle kullanılmaması gerekir. Kanunda bu konuda öngörülen yetki, Anayasa'nın 128 inci maddesine kesinlikle aykırıdır. Çünkü, Anayasa'ya göre, memurlar ve benzeri kamu personelinin özlük haklarındaki iyileştirmeler, düzenlemeler mutlaka kanunla yapılmak gerekir. Anayasa Mahkemesi'nin geçmiş yıllarda bu şekilde yapılan düzenlemeleri iptal ettiğini de bu vesileyle hatırlatmak istiyorum.

ÜLKEN — Kanun hükmünde kararname, kanun gibi işlem görmez mi?

SAVAŞ — Hayır. Kanun hükmünde kararname ile Anayasa'nın kanunla düzenlenmesini emrettiği alanlarda düzenleme yapılamaz. Bu 128 inci madde son derece açıktır. Memurlar ve benzeri kamu görevlilerinin özlük haklarında, statülerinde yapılacak düzenlemeler mutlaka kanunla yapılır. Bundan önceki yıllarda buna benzer, memurların lehine olan düzenlemeler yapıldı. Eğer Anayasa Mahkemesi'nde dava açılırsa, bu düzenlemelerin kesinlikle iptali söz konusudur. Ayrıca, BAĞKUR, SSK, Emekli Sandığı, Merkez Bankası kanunlarında kanun hükmünde kararname ile yapılacak değişiklikler çok titizlikle düşünülmeli, kamuoyunda tartışılmaya açılmalı, ondan sonra yapılmalıdır.

Üçüncü acil uyarım, programda büyük ağırlık verildiğini gördüğümüz ve kişisel olarak da taraftar olduğum özelleştirme ile ilgili olacak. Özelleştirme işlemlerinin kesinlikle Sayıştay denetimine alınması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Yoksa Türkiye'de bu özelleştirmeye imza koyan gerek seçil-

mişlerin, gerek atanmışların, haklı veya haksız, dedikodulardan kurtarılması, Yücedivan tehdidinden kurtarılması, sanıyorum ancak böyle bir kontrol mekanizmasının yürürlüğe konması ile mümkün olacaktır.

SAĞLAM — Bu görüşünüze karşı olduğumu belirtmek istiyorum. Sayıştay'ın bugüne kadar yaptığı denetim ekonomik nitelikten çok masraf denetimi şeklindedir. Özelleştirme gibi son derece karmaşık yapıdaki bir konunun Sayıştay'ın denetimine bırakılması, bence çok yanlış olur. İşte bu nedenle KİT'ler bile Sayıştay denetimine tabi tutulmamış, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimine tabi kılınmıştır. Özelleştirme gibi bir konunun Sayıştay'ın denetimine açılması, işin daha başlangıçta başarısızlığa uğramasına yol açacaktır.

ÜLKEN — Sayıştay çok şekilcidir.

SAVAŞ — Sayın Sağlam, bu söylediklerinize katılıyorum. Ancak, demokraside bazı kararların bilerek uzun sürede gerçekleşmesi gerektiğine de inanıyorum. Onun için özelleştirme konusunda Sayıştay denetiminin hem bugünkü Hükümet'in hem de gelecekteki hükümetlerin ve bürokratların kendilerini daha güvencede hissetmeleri için yararlı olduğunu sanıyorum. Bu acil uyarılardan sonra izin verirsiniz daha spesifik bazı öneriler getirmek istiyorum. Bu önerilerimi sunarken Hükümet Programı ile hangi noktalarda beraber olduğumu, hangi noktalarda ayrıldığımı da ortaya koyma imkânını bulacağım.

Hükümet Programı Türkiye Ekonomisinin en önemli sorunu olan enflas-

yon hızını yavaşlatma amacıyla yoğunlaşmalıdır. Hükümet Programı'nda yer alan bütün önlemlerin kısa dönemde bu amaca hizmet edici ve çelişki göstermeyen önlemleri içermesi lazımdır. Zamandan kazanmak için ben kısa dönemli önlemlerin neler olabileceğini kısaca, başlıklar halinde arz etmek istiyorum. Kamu kesimi kesinlikle kemerleri sıkma politikası uygulamalı, burada öncelikle personel alımları durdurulmalı, çok önemli durumlarda ihtiyaçlar kısa süreli sözleşme usulü kullanılmak suretiyle cevaplandırılmalıdır. Henüz gelişme sağlanmamış, yeni başlamış yatırımlar da önemli ölçüde ertelenmelidir.

SAĞLAM — Mega projeler konusunda ne düşünüyorsunuz?

SAVAŞ — Hükümet Programı'nda mega projelerin «yap-ışlet-devret» modeli esas alınarak yapılacağı belirtildiği için, bu konu üzerinde durmadım. Mega projeler «yap-ışlet-devret» usulüne göre gerçekleşmeyecekse, onlar da unutulmalıdır. Bir başka önlem, lüks tüketimin vergilendirilmesidir. Lüks tüketim üzerindeki mevcut vergiler arttırılmalıdır. Birkaç örnek vermek istiyorum. Gazino, sinema ve benzeri eğlence yerleri üzerindeki vergi yükü arttırılmalıdır. Yurt dışına çıkışlarda alınan 100 dolarlık konut fonu, çıkış sayısı ile çarpılarak arttırılmalıdır. Lüks sayılabilecek ürünlerdeki KDV oranları yükseltilmelidir.

ÜLKEN — Sayın Savaş, unuttuğum, konut fonunun Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia eden bir avukat vatandaş çıktı.

devlet hizmetleri büyük ölçüde ücretli hale getirilmelidir; ekonomi yüksek faiz çıkmazında düğümlemmiştir; faizler düşürülmeli, gerçekçi döviz kuru uygulanmalıdır; türkiye ekonomisinin çözüm bekleyen en önemli sorunu enflasyondur

SAVAŞ — Evet, biliyorum. Ayrıca, Hükümet Programı'nın esprisine de uygun düşeceğini sandığım bir başka önerim, devlet hizmetlerinin büyük ölçüde ücretli hale getirilmesine ilişkindir. Önceki yıllarda çok tartışılan bu konuyu ben tekrar gündeme getirmek istiyorum. Buna örnekler vereyim. Otoyollarda uygulanan ücretli geçiş sistemi, mümkün olduğu kadar üzerinde geçiş çok olan düz kara yollarına da sirayet ettirilmelidir. Kara yollarından alınan geçiş ücretleri enflasyona endekslenmeli, enflasyon oranında artırılmalıdır. Anayasamızda emredildiği için ilkokul dışındaki eğitim hizmetleri de ücretli hale getirilmelidir. Özel hukuk alanına giren davalarda da adliye sisteminin ücretli çalışması gerektiğini düşünüyorum. Sağlık hizmetlerinin de ücretli olmasını öneriyorum. Bu tür uygulamalar, ücret ödeyemeyecek durumdaki vatandaşların söz konusu hizmetlerden yararlanmasına engel olmamalı, Hükümet bir sübvansiyon sistemi ile onların yardımına koşmalıdır. Buradan bir önemli sonuca varıyorum: Basına yansıyan haberlerde, Hükümet'in bütçe aç-

ğını kapatabilmek için 100 trilyon TL civarında bir ek ödenek isteyeceğinden söz ediliyor. Buna gidildiği takdirde, aslında Hükümet'in enflasyon karşısında kamu sektörünün kemerlerini sıkma politikası izlemeye hiç niyetli olmadığı ortaya çıkar. Onun için Hükümet, mümkünse ek ödenek istemeden 1993 mali yılının sonuna gelmeye gayret göstermelidir.

PROF. DR. VURAL SAVAŞ

İzin verirseniz, şimdi de uzun dönemli ve genellikle yapısal diye adlandırılan önlemler üzerinde durmak istiyorum. Ancak, bu önlemlerin neler olduğuna değinmeden önce, Sayın Sağlık'ın başlangıç konuşmasında bize dayanak olarak verdiği sorunlara ek bir sorunu gündeme getireceğim. O da, Türkiye ekonomisinin yüksek faiz çıkmazında düğümlenmiş olmasıdır. Ekonomide ne yatırımları artırıp yapısal gelişme sağlayabiliyoruz, ne de enflasyo-

nu kısmada en önemli unsur olan toplam talebi azaltabiliyoruz. Bütün bunlar bence yüksek faiz uygulamasından kaynaklanıyor. Yüksek faiz uygulaması, Türkiye ekonomisinde bugün gelir dağılımını da son derece olumsuz etkilemekte; âdeta çalışını horlayan, üretene dışlayan bir gelir bölüşümüne neden olmaktadır.

Öbür yandan, yıllardan beri eleştirdiğim bir konuyu tekrar gündeme getiriyorum. Merkez Bankası gerçekçi döviz kuru uygulamaktan kaçmıyor. Sık sık piyasaya girip döviz satıyor. Piyasaya müdahale ederek döviz kurunun gerçek değerini almasına engel oluyor. Yüksek faiz, gerçekçi olmayan döviz kuru ve % 60'ların altına indirmeyi bir türlü başaramadığımız enflasyon; bu sorun üçlüsü bence beraber çözülecektir. Bunun çözüm noktası da faizlerin düşürülmesinde yatıyor. Gerçi ben piyasaların kendine özgü kuralları olduğunu, dışardan zorlamalarla yapay fiyat düşürmelerinin mümkün olmadığını kabul eden bir iktisatçıyım. Ama faiz söz konusu olduğu zaman, bu genel kuralın dışına çıkılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, para piyasasında faizlerin yükseltilmesi hükümetlerin yanlış politikaları sonucuna olmuştur. Bu yanlış politikalarından geriye dönmeyi normal yollardan beklersek, faizlerin düşürülmesinin uzun yıllara bağlı olduğu görülüyor. Bundan bir süre önce Hükümet bu konuda bir karar aldı, ama takipçisi olmadı; o konuda ısrarlı olmadı. Onun için şunu öneriyorum: Faizler Merkez Bankası, Bankalar Birliği aracılığı ve Hükümet'in empozesi ile düşürülmeye başlanmalıdır. Kademe kademe önce mevduat faizleri ve bununla eş anlı olarak

kredi faizlerinde düşürülmeye gidilmelidir.

Hemen ardından şu soruya cevap vermek gerekir: Faizler bu şekilde, para piyasasının kendi kuralları dışında indirilmek istenirse, baskı altına alınmak istenirse, ekonomide ne gibi sapmalar, beklentiler görülür? Şu beklentiler gerçekleşecektir: Faiz oranları yapay olarak geri çekilmeye başlandığı zaman döviz kurları yükselecektir. Altın fiyatları yükselecektir. Bina, arazi fiyatları ve kiralaları yükselecektir. Tahvil ve hisse senedi fiyatları yükselecektir. Bu sonuçların hangileri ekonomiye ne getirir ne götürür? Ona da bakmak lazım. Bunların hepsi olumsuz, hepsi ekonomiye zarar veren gelişmeler değildir. Orneğin döviz kurlarının yükselmesi, Türkiye'de gerçekçi döviz kuruna yaklaşmayı mümkün kılacaktır. Bu da ihracatımızı olumlu yönde, ithalatımızı olumsuz yönde etkilemek suretiyle; Sayın Sağlam'ın başlangıç konuşmasında endişe ile dile getirdiği ticaret dengesindeki dengesizliğin düzelmesine olumlu katkıda bulunacaktır. İhracatımızın azalması, gerçekçi olmayan döviz kuru uygulamasının inatla sürdürülmesinden kaynaklanmaktadır.

KUŞÇULU — Parantez içinde bir noktaya değinmek istiyorum; öncerinizin kamuoyunda daha iyi değerlendirilbilmesi için. Türkiye'ye, sıcak para dediğimiz para, yüksek faizden dolayı giriyor. Şu anda 17 milyar dolara varan döviz rezervinin sanıyorum 5 ya da 6 milyar dolarlık kısmını bu sıcak paralar oluşturuyor. Bu sıcak paralar böyle bir uygulamada, çok kısa sürede Türkiye'den gidecektir. Gittiği takdirde ödemeler dengesi ve bugünkü döviz rezervinin durumu ne olacaktır?

SAVAŞ — Bu sorunuz için çok teşekkür ederim Sayın Kuşçulu. Az sonra o konuya değineceğim. Altın piyasasının kurulması, zaten Hükümet Programı'nda öngörölmüştür. Altın her türlü ekonomik istikrarsızlıkta Türkiye'de bir yatırım aracıdır. Oraya yatırım yapılabilir. Bu, Türk parasının ve dövizin banka sisteminde kalmasına yol açacaktır. Bu nedenle altın fiyatlarındaki yükselmenin ekonomiye çok olumsuz etki yapacağını düşünmüyorum. Bina ve arazi fiyatlarının artması, Türkiye'deki ikinci sektörlerden biri olan inşaat sektöründe bir canlanma sağlayabilir. Nitekim bundan bir iki ay önce faizlerin geri çekilmesi hareketi olduğu zaman, Türk ekonomisi bina fiyatlarında bir sıçrama gördü. Bunun enflasyon üzerindeki olumsuz etkisine rağmen inşaat sektörünü canlandıracağını düşünebiliyorum.

bankalarımızın döviz pozisyonu açığı çok kritik duruma gelmiştir; faiz oranlarının indirilmesi halinde bankacılık kesimi döviz piyasasına büyük alıcı olarak girebilir; emisyon artış oranları önceden belirlenerek kamuoyuna açıklanmalıdır; üniversiteler yaz, kış, gece olarak üç ayrı dönemde eğitim vermelidirler

Tahvil ve hisse senedi fiyatlarının artması, sermaye piyasasına canlılık kazandırması bakımından zaten teşvik edilmesi gereken bir olaydır. O yüzden tah-

vil ve hisse senedi fiyatlarındaki artışın da ekonomiye olumsuz bir etkiye bulunmayacağını düşünüyorum.

Buradan hemen Sayın Kuşçulu'nun söylediği noktaya gelmek istiyorum. Gerçekten şu anda banka sektörümüz çok kritik bir durumdadır. Gerçekçi olmayan döviz kuru, yüksek faiz oranları ve dolayısıyla reel faizin yüksek olması, banka sektöründe yabancı para payını tahmin edilebilecek oranların çok üstüne çıkarmış bulunmaktadır. Şu anda bir yetkiliden aldığım rakamı vereceğim. Banka sektörünün toplam bilançosunda yabancı para payı % 30'ların üzerine çıkmış durumda. Öbür taraftan, bankalar için dışarıdan sıcak parayı Türkiye'ye çekmek, Türk Lirası olarak yüksek faizle devlet sektörüne borç vermek de cazip bir iş haline geliyor. Bu arada bankalar sisteminin döviz pozisyonu açığı da çok kritik bir duruma gelmiş. Yine aynı güvenilir kaynağın rakamlarını arz etmek istiyorum. Bankalar sisteminin döviz pozisyonu açığı 1991'de 1.8 milyar dolar, 1992'de 2.8 milyar dolar, 1993'ün Mayıs ayında 4.3 milyar dolardır. Bu, geçmiş yılların DÇM olayını anımsatan koşullar manzumesini gündeme getiriyor. Döviz kuruları gerçekçi hale gelir, öbür taraftan da faiz oranları indirilirse, banka kesiminin döviz piyasasına büyük bir alıcı olarak girmesi beklenmelidir. Bu, banka sektörü açısından, oradan da bütün ekonomiyi etkilemesi açısından üzerinde önemle durulması gerekli bir konudur.

Burada ekonomik konularla ilgili son bir nokta olarak para basımı konusuna, emisyon artışı konusuna değinmek istiyorum. Bu, birçok ülkede, özellikle bize ilham kaynağı olduğunu izle-

diğim Bayan Thatcher'in Başbakanlığı zamanında İngiltere'de de uygulandı. Hükümetin, kamuoyunun beklentisini disipline edebilmesi, başta bankacılık sektörü olmak üzere herkesin temin yorganına göre ayak uzatmasını temin edebilmek için, emisyon artış oranlarını önceden belirleyip kamuoyuna açıklamasını öneriyorum. Bu oran az olur, çok olur, şu anda bu konuda bir fikir beyan etmek istemiyorum. Sosyal politika konusunda da şu noktanın üzerinde durmak istiyorum. Ücret ve maaş artışları –ki önümüzdeki günlerde KİT toplu sözleşmeleri Hükümet'in karşısına çıkacak – kesinlikle enflasyon hızının üzerinde olmalı. Son bir nokta da memur sendikalarının Türkiye'nin gündeminde olmasıdır. Ben kişisel olarak memur sendikalarının kurulmasının kesinlikle doğru olmadığını düşünüyorum.

SAĞLAM — Memur sendikaları zaten kurulmuş durumda. Siz grev ve toplu sözleşme haklarından mı söz ediyorsunuz?

SAVAŞ — Memur sendikalarının kurulmasının esas amacı toplu sözleşme ve grev haklarının kullanılmasına yöneliktir. Ayrıca, kurulan sendikaların da ne kadar yasal tabana dayalı olduğu tartışma konusu. Anayasamız bu konuda yasak getirmemiş. O yoldan bir çıkış kapısı buldular. Memur sendikalarının ve hele hele toplu sözleşme ve greve dayalı bir memur sendikacılığının bu memlekette yeni bir anarşinin kaynağı olacağını düşünüyorum. Açıklıkla ve çekeceğim tepkiyi de bilmeme rağmen, cesurca bu yolun kapalı tutulması gerektiğini savunuyorum.

Konuşmamın başında da söylediğim gibi özelleştirme aceleye getirile-

cek bir konu değildir. Birkaç tane KİT'in özelleştirilmesiyle ne kamu açıkları kapanır ne de finansman sorunu çözümlenir. Aksine geride yıllarca faturasını ödeyeceğimiz büyük karmaşalara yol açılır. Ama şunu söyleyeyim. Özelleştirmeden yanayım, devletin klasik fonksiyonlarına süratle dönmesinden yanayım; ancak, bu konu aceleyle getirilmemelidir.

Öte yandan öğrendiğimize göre 1000 üniversite öğrencisine burs verilmesi düşünülmüştü. Ben kanımca bundan çok daha önemli olan bir önerimi gündeme getirmek istiyorum. Türkiye'de üniversiteler yaz, kış ve gece dönemi olmak üzere üç ayrı dönemde eğitim vermeye başlamalı ve bu uygulamaya mümkünse 1993-1994 ders yılından itibaren geçilmelidir. Şu anda İstanbul Üniversitesi'ne, Marmara Üniversitesi'ne gidin bakın; dersaneler boştur, laboratuvarlar boştur, kantinler boştur. Amerika Birleşik Devletleri gibi dünyanın en zengin ülkesinde bile bu gibi yerler bir gün olsun boş kalmamaktadır. Türkiye bu lüksü kaldıramaz. Tabii bunun için alınması gereken ek önlemler vardır. O önlemler ayrıca tartışılır. Fakat toplumumuzun en dinamik kesiminden gelen bir milyon insanı her yıl sokağa, kendi kaderlerine terk etmek bu ülkenin kaldıramayacağı kadar ağır bir yükür. Bu konuda hepimize büyük sorumluluklar düşmektedir.

SAĞLAM — Sayın Savaş, bu son öneriniz hakkında bir şey sorabilir miyim? Bizde son zamanlarda üniversitelerden mezun olan genç sayısındaki fazlalıktan, fakat kalite düşüklüğünden söz edilmektedir. Tıp fakültesinden mezun olup da iş yapmasını bilmeyen ki-

şilerin bulunduğu gibi eleştiriler basında yer almaktadır. Türkiye'deki esas sorun kaliteli eğitim veren kuruluşların yaratılmasıdır. Sizin önerinizin ışığında üniversite eğitiminde kalite sorunu nasıl çözülecektir?

SAVAŞ — Bu soruya şimdi cevap verebilirim. Ancak, benim fikirlerime diğer konuşmacılardan da eleştiriler gelebilir. İsterseniz onları not alayım, ikinci turda bana söz verdiğinizde topluca cevaplandırayım.

SAĞLAM — Herhalde öylesi daha uygun düşecek. Yaptığınız açıklamalar için teşekkür ederim Sayın Savaş.

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

Sayın Kuşçulu, bir sanayici ve iş adamı olarak ekonomideki son gelişmeleri nasıl buluyorsunuz? Türkiye'de yatırımlar ne durumdadır? Ekonomide gelecek günleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Bir sanayici gözü ile durumu ge-

niş bir perspektiften analiz eder misiniz? Buyurun Sayın Kuşçulu.

KUŞÇULU — Sayın Sağlam, önce bu toplantıyı düzenlediğiniz için teşekkür ederim. Ben de Sayın Savaş'a katılıyorum. Türkiye Cumhuriyeti'nin 50 nci Hükümeti'ne gönülden başarılar diliyorum. Hanım Başbakanımız bu başarıyı gösterirse, ülkenin fertleri olarak hepimiz mutluluk duyarız. Ancak, Birinci DYP-SHP Koalisyonu'nun icraatından doğan noksanlıklardan dolayı, seçim öncesi vaat edip de yapamadıklarından dolayı İkinci DYP-SHP Koalisyonu Hükümeti'nin yükü fevkalâde ağırdır. Bana göre Sayın Çiller, bugün Birinci Koalisyon Hükümeti'nin devraldığından çok daha ağır bir ekonomik durum devralmaktadır. Sanıyorum ki iş fevkalâde zordur. Benim inancım bu yöndedir.

belirsizlikler iş adamını olumsuz yönde etkiler; bir veya iki yıl ötesini göremeyen bir girişimcinin üretimini, satışını ve yatırımını planlaması mümkün değildir; devlet döviz kuruna ve faize müdahale etmemelidir; iş adamı için de başta gelen sorun enflasyondur

Biz iş adamlarının kararlarını birinci derecede etkileyen konular belirsizliklerdir. Bir ülkede bir iş adamı eğer bir sene ötesini, iki sene ötesini göremiyorsa, neye göre hareket edecektir, ne-

ye göre plan yapacaktır? Bu mümkün değildir. Bırakınız bir sene ilerisini, altı ay ilerisini, bir ay ilerisini bile göremiyoruz. Biz her senenin başında plan yaparız, yaptığımız plana göre de yatırım yaparız. Plan yaparken de «Enflasyon ne olacak?» diye bir tahmin yaparız. «Kurlar ne olacak?» diye bir tahmin yaparız. «Dünyadaki konjonktür nasıl gidiyor?» diye bir tahmin yaparız. Bu tahminlere göre de üretimimizi planlarız, satışımızı planlarız, yatırımımızı planlarız. Türkiye'de bugün yatırımı sadece belirli kârlılığa olan veya vergi ödemek yerine amortisman düşmek suretiyle verginin yerine yatırım yapma yolunu seçen müesseseler yapmaktadır. Bu da sayı itibarıyla, miktar itibarıyla Türkiye'yi tatmin edecek bir yatırım değildir. Yatırımların teşviki de duraklamış bulunmaktadır. İhracatı teşvik neredeyse kalmış, sıfırlanmıştır. Teşvik denen bir şey kalmamıştır. Aslında biz teşviklerin kalkmasından yanayız. Ama biraz önce Sayın Savaş'ın da söylediği gibi Merkez Bankası kur müdahale ederse, yılın birinci ayında olması gereken kur ayarlaması yapılmayıp kur düşük tutulursa, KİT ürünlerinin fiyatları yılın ilk aylarında suni olarak düşük tutulup arttırılmaz, beşinci aya geldiğinde fiyatlara birden yüklü zamlar yapılırsa; sanayici geleceği nasıl planlayabilir? Haziran'da dolar bir ay içinde % 4.5 değer kazanmıştır. Geçtiğimiz Ocak ayında ise bu % yarım veya % 1 civarında kalmıştır.

Bu bakımdan ben, Sayın Savaş'ın işaret ettiği müdahalelerin tamamen piyasaya mekanizmasına bırakılmasından yanayım. Hatta faiz konusunda da Sayın Savaş'tan biraz ayrı düşünüyorum.

Çünkü, piyasada bir şeyin fiyatı arz ve taleple tespit edilecekse, paranın da fiyatı faiz olduğuna göre, onun da arz ve taleple olmasından yanayım. Kurun da arz ve taleple belirlenmesinden yanayım. Elbette devletin bir düzenleyici rolü vardır. Bunu gelişmiş ülkelerde görüyoruz. Merkez Bankası faizi yarım puan oynattığı zaman ekonominin her tarafında belirli değişiklikler oluyor. Şu anda kurun artmamasından rahatsız olduğuna göre, devlet faize de müdahale etmemelidir; diye düşünüyorum.

SAĞLAM — Ben de görüşümü belirtmek istiyorum. Bilindiği üzere, 1980'lerin başında faizlerin olağanüstü ve yapay bir biçimde Hükümetçe yükseltildiğine şahit olduk. Yani piyasa koşulları bir yana bırakılarak faizlerin âdeta aşağıdan yukarıya itmek suretiyle yükseltildiğini gördük. Amaç tasarrufları arttırmaktı. Ancak, gelişmelere bakıldı ve görüldü ki, yüksek faiz, yüksek tasarrufu beraberinde getirmiyor. Çünkü tasarruflar temelde faizin değil gelirin bir fonksiyonudur. Buradan giderek ben Sayın Savaş'ın söylediği, «Faizleri mutlaka aşağıya çekelim.» görüşünü, sıkı bir bütçe ve para politikası ile eş anlamlı olarak uygulayalım biçiminde anlıyorum ve destekliyorum.

KUŞÇULU — Buyurduğunuza katılabilirim, Sayın Sağlam. Ancak, «Faizlere sadece Merkez Bankası müdahale etsin.» dediğiniz zaman, aynı döviz kurundaki gibi bir hal olacaktır. Devlet madem ki ekonomiden elini ayağını çekecek, faizlerin de ekonominin kurallarına terk edilmesinden yanayım ben. Sayın Savaş'ın, para arzının evelden belirli oranda artırılması fikrine katılıyorum. Biz o zaman nereye gideceğimizi,

ne olacağımızı tahmin edebiliriz. Bu tahminde hata yaparsak kaybederiz, o bizim kabahatimiz olur. Ama bugün Türkiye'de devletin aldığı kararlar yüzünden birtakım insanlar bir günde zengin oluyor, birtakım insanlar da yapmış oldukları planlardaki sapmalar yüzünden tamamen kaybediyorlar. Bu aksaklıkların giderilmesi inşallah bu dönemde olur.

NUHA KUŞÇULU

Kamunun en büyük problemi enflasyon. İş adamının en büyük problemi de enflasyon. Bazı yerlerde tam tersini söylerler. İş adamlarının, «Enflasyon olsun da işimiz artsın.» diye düşündüğünü ifade ederler. Oysa normalde Türkiye'de bir enflasyon muhasebesi olmadığı için, işadamları enflasyondan büyük kayıplara uğrarlar. Tabii bu arada durumu akıllıca idare edip gemisini kırtaran kaptanlar da var. Durumlarını dolarla belirleyenler var. Onlar işi akıllıca

götürüyorlar ama, hepsinin durumu böyle değil. Ayrıca, Türkiye'de halen piyasa ekonomisi yoktur. Adı vardır, rekabet piyasası diyoruz, ama kendisi yoktur. Niye yok? Bugün sanayi ele aldığımız zaman % 60'ında monopol, düopol veya oligopol var. Böyle bir piyasada monopol olanlar kendilerini kurtarabilirler. Ama rekabetçi ortamda olanlar, maalesef bu enflasyonun tesirini giderebilirler. Çünkü enflasyon muhasebesi yok. Evet kâr rakamları büyüyor ama, büyüyen rakamlara göre siz verginizi ödediğiniz zaman, geriye kırmızı bakiye veriyorsunuz. Şu halde bir kere enflasyonun önlenmesinden yanayım. Enflasyonun bir plan içinde yavaşlatılmasından yanayım. Doğrusu da o. Herhalde birden bire inmez. Bunun muhakkak belirli bir programı olması lazım. Burada herkes acı bir ilacı içecek. Bu acı ilacı içmeden Türkiye'nin düzlüğe çıkması mümkün değil. Artık enflasyonun sebebinin bilmeyen kalmadı. İşte kamunun açıkları. Bu açıkların nereden kaynaklandığını Sayın Süleyman Demirel beş delik olarak gösterdi. Ben burada bir iki hususa daha temas edeceğim.

Türkiye'de bazı noktaları açıklıkla konuşmuyoruz. Bana göre bugün bütçeyi denkleylim. Bir yerden para bulalım. Diyelim ki bastık. Ben aslında basılmasına taraftar değilim. Ben şuna inanıyorum ki, bugünkü harcamalara bir çekidüzen getirilmedikçe soruna çare bulunamaz. O halde evvela devletin küçülerek mi, demin söylediği gibi personel almayarak mı, ne yapacaksa yapıp bütün imkânlarını kullanıp harcamalara fren koyması lazım. Bu arada belki bütün yatırımların bekletilmesi gerekir. Böyle bir uygulama arkasından iş-

sizlik getirecek, bazı kişileri rahatsız edecek, toplumda birtakım hareketler olacak; bunu göze almak lazım. Bunu göze almadan hiçbir şeyin düzeleceğini sanmıyorum. Şimdi diyacaksınız ki, nitelik bazı yazarlarımız diyor, «Vergilerimizi arttıracaktır.» Neyle arttıracaksınız vergileri? Belki daha önce değinildiği gibi dolaylı vergilerle artar. Başka türlü artması mümkün değildir. Sayın Süleyman Demirel; «Devlet Türkiye'de vergi olarak milli gelirin % 30'undan fazlasını almasın.» diyor. Gayet güzel bir laf. Bir başka konuşmasında şöyle diyor: «Zaten % 28'ini alıyoruz. Bunun sadece 2 puan kadar düzelmesi lazım.» Diyelim ki iki puan düzelttiniz. Mevcut giderlerle olumlu bir sonuca ulaşamazsınız. Çünkü vergi gelirlerinin % 90'ı sadece faizlere ve anapara ödemelerine gidiyor. O halde çarpıklık buradadır. Benim üzüldüğüm nokta, bunlar bir önceki Hükümet'in Başbakanı'nın sözcüleri. Bunları bile bile neden yapmadı? Ben hâlâ bunu çözemiyorum.

SAĞLAM — Sayın Kuşçulu, görüşlerinize bir hususu eklemek istiyorum. Toplam kamu borçlarının gayri safi yurt içi hâsıla içindeki oranlarını baktığımızda, bazı ülkelerin Türkiye'den daha fazla borçlu olduğunu görüyoruz. Bunlar arasında Belçika, İtalya, Yunanistan gibi ülkeleri sayabiliriz. Türkiye'de bu oran % 72 olduğu halde diğer ülkelerde % 100'lere yaklaşıyor, hatta aşılıyor. Ancak, bu ülkelerde enflasyon Türkiye'ye kıyasla çok düşük. Bunun nedeni nedir acaba? Bana göre bizim borçlarımızın vadesi çok kısadır, faizleri çok yüksektir.

SAVAŞ — Pardon, dış borç için mi konuşuyorsunuz?

SAĞLAM — Hayır iç borç için, kamu borçları için söylüyorum.

SAVAŞ — Sayın Kuşçulu, izin verirsiniz araya gireceğim. Sayın Sağlam'ın sorduğu sorunun teorik bir bazı olacak. İç borçlar özel tasarruftan pay alarak yapılıyor ise, orada borcun ekonomi üzerinde olumsuz bir etkisi olmaz. Sadece tasarrufu kullanan kişi değişir. Özel sektör bu fonları kendi kullanacağına devlete ödünç verir. Bizde bu mekanizmanın yozlaşmasının bence nedenleri şunlar: Bir defa faiz oranları çok yüksek. Yani devlete borç veren, bunu birkaç yıl içerisinde birkaç defa katlamak imkânına sahiptir. Öbür taraftan borç verilebilir fonlar, toplumun gerçek tasarruflarından değil, hükümetlerin bir başka hatasından, emisyonu pek fazla kullanmalarından, ekonomiye pompalanan aşırı satın alma gücünden doğuyor. Bu yüzden Türkiye'deki oranlar, Sayın Sağlam'ın işaret ettiği ülkelerdeki oranlardan düşük olmasına rağmen, Sayın Kuşçulu'nun söylediği gibi, bunların enflasyonu hızlandırıcı ve devlet dengelerini bozucu etkileri daha vahim olarak görülüyor.

ÜLKEN — Galiba burada başka bir şey daha var. Tasarrufun kimin eline geçtiği değil de, tasarrufu eline geçirenin onu nasıl kullandığı önemli.

SAVAŞ — Çok haklısınız. Nasıl kullanıldığı da çok önemli.

ÜLKEN — Yoksa özel teşebbüs az kullanmış, devlet çok kullanmış ya da bunun tersi olmuş. Bu makro açıdan pek fark etmez. Ama siz elinize geçirdiğiniz tasarrufu nasıl kullanıyorsunuz? İşte Türkiye'de problem oradan kaynaklanıyor.

SAĞLAM — Biliyorsunuz, bizim 1984'lerde iç borçlarımız ihmal edilebilecek seviyede idi. Bu borçlar 1984'ten sonra hızlanmıştır. O zamanki toplantılarda bunu vurgulamıştık: «Aman bu araçla, yani borçlanma ile fazla oynamayın. Bu, son derece tehlikeli bir araçtır.» Ama o zamanki görüşler şuydu: «İstedığınız kadar borçlanın bu önemli değildir. Çünkü emisyon yapılmamaktadır. Bunun para arzını artırıcı bir etkisi yoktur.» Halbuki bugün görüyoruz ki, devletin borçlanması tıpkı emisyonun artırılması gibi enflasyonu etkilemektedir.

türkiye'de vergilerle fazla oynanmamalıdır; KDV oranlarının yüksek tutulması çıkar birliğine dolayısıyla toplam verginin düşmesine yol açabilir; kaçaklar, vergi idareleri iyileştirilerek önlenmeli, ücretlerde vergi oranları özellikle ilk kademelerde aşağı çekilmelidir

KUŞÇULU — İzin verirseniz, devam edeyim. Enflasyon bu Hükümet'in bir numaralı sorunu olmasına rağmen, çözüm için Hükümet'in fazla bir şans olduğunu sanmıyorum. Çünkü senenin yarısı gitmiştir. Öbür yarısında da, örneğin, bir vergi kanunu çıkaramaz. Çıkarırsa da bu vergileri uygulamaması mümkün değildir. Kaldı ki, bir yerde okuduğuma göre Sayın Çiller, «Vergi oranlarını düşüreceğiz, vergiyi yaygınlaştıracamız.» diyor. Ona taraftarım. Ben KDV konu-

sunda Sayın Savaş'tan ayrılıyorum. «Katma Değer Vergisi'nin nispetleri arttırılmalıdır.» buyurdular. Benim o konuda deneyimim var. KDV uygulamasının başlangıcında biz İstanbul Ticaret Odası olarak savunduk. «Bunun oranını % 7'den % 8'den yukarı çıkarmayın. Bu menfaat birliğine yol açar.» dedik. «KDV'yi perakende safhasında vesikalandırınız. Her alış verişte fiş ya da fatura arayınız» dedik. Bunu perakende satışlar için söyledik. Toptan satışlarda buna lüzum yoktur. Bir de toplanan KDV'lerin Maliye'ye yatıp yatmadığının her ay kontrol edilmesi gerekir. Üstelik bu, basit bir kontrol işlemidir. Bunu yapsalardı, sanıyorum Kurumlar ve Gelir Vergisi de buna bağlı olarak otomatikman artacaktı. Nispeti % 20'ye çıkardılar. Evlenen bir kişinin aldığı mobilyada diyelim 600 bin lira KDV var. Kişi «Ben fiş ya da fatura istemem. KDV'yi kaldır.» demeye başladı. Yani bu tür pazarlıkların önünü almazsınız. Türkiye'de vergilerle fazla oynanmaması lazımdır. Bana göre Vergi İdaresi'ni modernize etmek, teşhiz etmek lazımdır. Altyapıyı oluşturmak lazımdır.

Yedi sekiz yıl önce ünlü iktisatçı Prof. Neumark Türkiye'ye gelmişti. Bir toplantıda nefis bir Türkçe ile şöyle söyledi: «Bu vergi kanunun yapıcısı benim, 1950'de. Şimdi geldim ve gördüm ki, 60 küsur vergi olmuş. Her vergiyi koyduktan sonra bunu tahsil edemeyen hükümet, yeni bir vergi salmış. Allah'tan bu vergileri toplayamamışlar. Toplasalardı şimdi siz daha da fakir olurdunuz. Çünkü, vergileri toplayanlar harcamasını bilmiyorlar.» O bakımdan ben Vergi İdaresi'nin teşhizi ve ıslahı sure-

tiyle kaçakların kapatılmasında adalet görüyorum. Bunun yapılmasını gerekli buluyorum. Öbür taraftan da % 50 vergi oranlarını çok görüyorum. Bu oranların aşağıya inmesi lazım. İstisnalar üzerinde çok konuşuldu ve tenkit edildi. İstisnalar her devletin veya her hükümetin bir nevi teşvik aracı olarak başvurduğu bir yöntemdir. Mesela İsviçre'de Kurumlar Vergisi oranı % 50'dir. Fiili tahsilat ise % 30'dur. Onların yaptığı gibi, bizdeki hükümetler de bunu yapacaklardır. Basın bunu yanlış değerlendirdi. İstisnalar sayesinde vergi oranının % 30'lar seviyesinde olması lazım ki, herkes bunu ödesin. Hatta biz diyoruz ki; «Ücretlerdeki, asgari ücretlerdeki vergi miktarları azaltılsın.» Bugün Konut Fonu, tasarruf fonu ve diğer vergilerle ücretlerde % 50'ye yakın kesinti yapılıyor. Bunun indirilmesi lazımdır. Dünyanın hiçbir yerinde birinci ve ikinci kademelerdeki vergi nispetleri % 10'u, % 15'i geçmez. Bunlar bizde çok yüksektir. Ama devlet bunları bordrodan nasıl alacağını bildiği için, oranları indirmeye çalışıyor. Yeni Hükümet'in bu konuda bir vaadi var. İnşallah o vaatlerini tutarlar.

SAGLAM — Bu görüşlerinize aynen katılıyorum. Türkiye'de kayıtlı emlak vergisini bile belediyeler yeterince tahsil edemiyorlar. Bina ki gelir gibi kaygan ve akışkan bir şey değil, yerinde duruyor. Onu bile tespit edemezken geliri nasıl denetleyeceğiz? Demek oluyor ki, değindiğiniz gibi, artık vergi konusunda oranlarla oynamaktan daha çok, evvelâ «Kimin evi var?», «Kimin işyeri var?» bunun tespiti yapılmalı. Bugün Devlet İstatistik Enstitüsü ile Maliye Bakanlığı'ndaki işyeri sayısı rakamları

farklıdır. Yani Türkiye'de büyük bir kayıttan dış ekonomi, yecaltı ekonomisi var. Bunların denetim altına alınması gerekir.

KUŞÇULU — Bir hanın içinde 20 tane müessese var, büyük işler yapıyor; bakıyorsunuz, bunların hiçbir yerde kaydı kuydu yok.

ÜLKEN — Bir kere kayda girmeyeceksin. Girersen işin bitmiştir, yararısın.

KUŞÇULU — Şimdi burada bir nebze yüksek faize temas etmek istiyorum. İş adamları elbette yüksek faiz istemezler, yüksek faizi sevmezler. Çünkü yüksek faiz ile yatırım yapmak mümkün değildir. Bugün yaptığımız yatırımları genelde öz kaynaklarla yapmaya çalışıyoruz. Veya mümkünse dış kredilerden yararlanıyoruz. Kur ayarlaması, dolar farkı ile böylece % 70'lerle % 80'lerle para bulabiliyoruz. O dahi çoktur. Çünkü siz daha yatırım dönemini bitirmeden faizi ödemeye başlamanız gerekiyor. Yatırım faizine bakıyorsunuz, o da Merkez Bankası reeskontu civarındadır; o da % 45'ten aşağı değildir. Yani faizin düşmesi elbette lazım. Ama siz Hocalarımızdan da şunu öğrendik: Faizin düşmesi için enflasyonun düşmesi lazım. O düşmeden mevcut faizi düşmez. Aksi halde tasarruflar daha çok altına, gayrimenkule veya dövizce kayar. Sayın Sağlam'ın demin işaret ettiği nokta çok önemli. Dilerseniz ona 1984 demeyelim. 1986'dan sonra, bir başka deyişle ikinci Özal döneminde politikalar değişti. Evvelce Sayın Turgut Özal, o ünlü kalemimi sallayarak, istikrarlı bir kalkınmaya doğru gitmek istediğini söylüyordu. «Enflasyonu % 10'a çekeceğiz.» diyordu. Sonradan ya-

tırım politikasına ağırlık verdi. Aniden altyapı yatırımlarına girişti. Altyapı yatırımlarının paralarını, faizleri arttırmadan kolay kolay bulamazsınız.

SAĞLAM — Ancak Sayın Kuşçulu, o dönemde dış borçlar da yılda 10 milyar gibi çok büyük rakamlarda büyüme gösterdi. O yıllarda yatırımların büyük kısmı dış borçlardaki hızlı artışlarla finanse edildi, faizlerdeki artışın sağladığı tasarruflarla değil.

ekonominin ihtiyacı olan döviz, sıcak para getirilerek karşılanmıştır; döviz kuru yapay olarak indirilirse, türkiye'deki döviz iki hafta geçmeden yurt dışına kaçır; özelleştirme en kısa sürede gerçekleştirilmeli, türkiye sırtındaki KİT kamburundan ince eleyip sık dokumadan kurtulma çaresini hemen bulmalıdır

KUŞÇULU — Elbette, o da var. Ekonominin ihtiyacı olan döviz'i de sıcak para getirmek suretiyle karşıladılar. Yoksa cari açıklardan dolayı bizim belli bir noktada tekrar döviz darboğazına gitmemiz söz konusuydu. Şimdi, şu andaki tehlike de odur. Dövizin kurunu suni olarak indirmeye kalktığınız zaman, kanaatimce, bir iki hafta içerisinde Türkiye'de döviz kalmaz, biter. Türkiye'ye gelen rezervlerin büyük çoğunluğu yalnız ticari bankalardaki değil, Merkez Bankası'ndaki dövizlerin bir kısmı

da sıcak para girişi ile sağlanmıştır. Onu da hesaba katarsanız, yurt dışına kaçacak olan para çok önemlidir. O bakımdan ben çok korkuyorum. «Enflasyonda kararlı olmalılar, orada yoğunlaşmalılar.» dediniz, buna katılıyorum. «Kısa dönemli önlemler olarak da kamu kesiminin harcamalarını düşürmek lâzım.» dediniz, sizinle hemfikirim. Ne kadar yapabilirlerse yapmalıdırlar. Hatta bence yatırımları da ertelemelidirler. Başka türlü bu işin çıkar yolu yok diye düşünüyorum. Keza mega projeler... Ben bu yap-ışlet-devret modeline de inanmıyorum. Yaparsınız da işletemezsiniz, devredemezsiniz. Nitekim toplantıdan önce sohbet ederken konuşuyorduk. Sümerbank Kanunu'nda kuruluşun özel kesime devredileceğine ilişkin madde var. 1933 yılında yapılmış. O günden bugüne birçok hükümet gelip geçmiş, Sümerbank özel sektöre devredilmemiş.

Bir nebze de özelleştirme konusuna değineceğim. Sayın Savaş da özelleştirmeden yana olduğunu söyledi. Ben de özelleştirmeden yanayım. Yalnız uygulama açısından farklı bir görüşüm var. Türkiye'nin sırtındaki bu kamburdan ince cleyip sık dokumadan kurtulması lâzım diyorum. Ancak, «Özelleştirme daha fazla beklenilmeden, vakit geçirilmeden yapılmalıdır.» derken, kapatılması gerekenin de biran önce kapatılmasını öngörüyorum. Bu gibi kuruluşların çalışanlarına, icabında başka bir kaynaktan istihdam imkânı bulunmalıdır. Örneğin, Dünya Bankası'nın vereceği krediler kullanılarak, yeni meslek edinme imkânları sağlanabilir. Almanya bu işi 2 senede bitirdi. 11 bin müesseseyi özelleştirdi. Sadece 1000 marka

koskoca müesseseleri sattılar. Hatta size bir olayı söyleyeyim. Türkiye'den Koç firması Doğu Almanya'da bir televizyon ya da bir beyaz eşya fabrikasına talip oldu. Yanılmıyorsa 200 milyon mark istediler. Alman Hükümeti satışa 150 milyon mark katkıda bulunacaktı. Sonunda orası 180 milyar marka Güney Korelilere verildi. Yani içerideki istihdamı devam ettirebilmek için devlet üste para veriyor. Türkiye'de ise basında da yer aldığı gibi, «Kamu İktisadi Kuruluşları, Türk özel sektörü tarafından ucuza kapatılıyor.» diye eleştiriliyor. Oysa özelleştirilince tesisler başka yere taşınmıyor ki. Tesisleri söküp başka bir yere götürecek değiller ki. Burada kalacak, verimli çalışacak, yeni teknoloji gelecek, yeni yatırım yapılacak, ihracat yapılacak. Sonuçta Türk ekonomisine katkıda bulunulacak, sıhhatli ve verimli üretim yapılacak, bu arada istihdam da yaratılacak. Sahibinin şu veya bu kimse olmasının hiç önemi yoktur. Ama siz burada çok ince cleyip sık dokursanız. «Pahalıya satacağım.» diye dertirseniz, bu işi yapamazsınız.

SAVAŞ — İzin verirseniz burada bir şey sormak istiyorum. Sayın Kuşçulu, bir iş adamı olarak sizin veya çevrenizdeki müteşebbislerden herhangi birinin almak istediğiniz bir KİT var mı? İsim vermeniz şart değil. İş âleminin bu konuyla ilgisi nasıl?

KUŞÇULU — Şu anda eğer akıllıca, benim getirdiğim misaldeki gibi hareket ederlerse, alıcı bulunur. Ama, «İl-le iyi bir fiyatla satacağım. Arsası şu kadar eder. Tesis bu kadar eder.» diye düşünülürse; KİT'lere iş adamlarından çok az talip çıkar. Şimdi Sayın Nejat Eczacıbaşı'ndan işittiğim bir olayı nak-

len anlatacağım. Bir Japon üst kademe yöneticisi şunu söylüyor: «Biz Hükümet olarak, özelleştirme konusunda, bize getirilen fiyat 100 ise onun 50'sine satmaya karar aldık. Yarısına satmaya razı olduk. Böylece, iki sene sonra, oradan beklemediğimiz zararları yok ettiğimiz gibi, vergi almak suretiyle de o 100'ün üstüne çıktık.» Burada akıllıca hareket etmek lazım. Kuruluşlar zarar ediyor, hepimizin vergisinden birtakım paralar oraya gidiyor. KİT'lerin sahibi ben olsam ne yaparım? Derhal o kangren olmuş uzvu keserim, müesseseyi kapatırım, zararını ödemeye çalışırım. Veya en azından gider dışarıdan birisini bulur ortak ederim. Bu yolu seçmek lazım.

Özelleştirmede benim görüşüm Sayın Savaş'tan biraz farklı. Hızlı olmak lazım. Yalnız kârlıları satacağım diye uğraşmamak lazım. Kapatılacak olanların tespitine de bugünden başlamak lazım. Başka türlü kurtuluş yolu yok. KİT'lerden dolayı yaratılan bir enflasyon var. Ben bu enflasyonla ilgili olarak bir noktayı daha ilave edeyim. Türkiye'nin gümrük birliğine girmesini istemeyen işadamlarımız var, sanayicilerimiz var. Ben onlarla aynı görüşü paylaşmıyorum. Türkiye'nin gümrüklerini aşağıya çekmesi lazım. İş adamlarının fiyat artırımını önleyecek yegâne yol, rekabeti yaygınlaştırmaktır. «Gümrük birliğine girersek batarız.» diyorlar. Bu yanlışır.

SAĞLAM — Sayın Kuşçulu çok önemli bir yerdeyiz. Ben burada bir şey söylemek istiyorum. Geçenlerde Fransız televizyonunu dinliyordum, yeni kurulan hükümetin ısratını veriyordu. Orada meselelerin üzerinc bir sis-

tem dahilinde yaklaşıyor. Ve dediğiniz gibi özelleştirmeye çok büyük bir güçle ve hızla giriyorlar. Hükümetin kendisi kesin biçimde angaje oluyor. Hükümetimizin angaje olmuş, kararlı bir yaklaşımı olursa, özelleştirmede bizde de başarılı olunabilir.

KUŞÇULU — Onda sizin ile hem-fikirim. Yani bu başka türlü olamaz. Aslında Sayın Çiller'in de zafiyeti orada. Şu anda arkasında bu destek yok. Onlar iktidara gelirken başka vaatlerle geldiler. Yeşil kartla geldiler, iki anahtarla geldiler. O bakımdan bunları yapmaları şu anda onlar için fevkalâde zordur. Bir diğer zorluk da, şuradan kaynaklanıyor. Sayın İnönü bir sabah televizyonda dedi ki; «Eğer özelleştirme devletin yararına değilse, biz ona engel oluruz.» Şimdi bu denildiği anda olay bitmiştir. Koalisyon ortağın birisi bu lafı ettiği takdirde, özelleştirme olmaz. Sayın Savaş'ın «Özelleştirme ile enflasyon hemen duracak değildir.» sözüne katılıyorum. Buna katılıyorum; ama bu, hastalığın ana nedenlerinden birisidir. Bilhassa zarar edenler, teknolojisini yenilenmeyecek olanlar. Etibank'ın Genel Müdürü bana dedi ki «Benim en yeni teknolojim kendi arabamdadır, o da 1975 modelidir.» Gerisini düşüncübiliyor musunuz?

Lüks tüketim vergisi konusuna katılıyorum. Ama onlar indirekt vergiler halinde alınabilir. Başka türlü alınamaz. Devlet hizmetlerinin ücretli olmasından yanayım. Ben ilave olarak adliye mekanizmasının kesin biçimde reforma tabi tutulması gerektiğine inanıyorum. Bugün Türkiye'de insanlar mahkemeye gitmekten kaçıyorlar. Hatta artık, zaman zaman basında okuduğunuz gibi,

senetlerini bazı sivilere verip tahsil ettiriyorlar. Bu bakımdan yapılacak çok şey var. Geciken adalet maalesef adaletsizlik yaratmaktadır. Bunun yolları bulunabilir diye düşünüyorum. Eğer söz sırası gelirse, ikinci turda devam ederim.

SAĞLAM — Şimdi Sayın Ülken'e söz vereceğim. Ekonomimiz uzun yıllardır bir makro istikrarsızlık içinde dalgalanmaktadır. Milli gelirden son zamanlardaki dalgalanmalar da bunu doğruluyor. Bir de önemli bir farklılık var. Ekonomide dışa açılma olayının getirdiği yeni bir durum var. Tansu Çiller Hükümeti'nin elinde 1980 öncesi iktidarların ekonomiyi yönlendirmek için kullandıkları araçlar yok. Bugün hepimiz ekonominin büyük ölçüde dışa açık olduğunu biliyoruz. Gerek ithalat ve ihracat, gerek sıcak para giriş ve çıkışları, döviz kurları, faizler dış etkilere açık olarak belirleniyor. Bu bakımdan ekonominin yönetimi bana biraz daha zorlaştı gibi geliyor. Bütün bu gelişmeler içerisinde Türkiye'nin sorunlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Meselelere geniş olarak nasıl bakıyorsunuz? Buyurun Sayın Ülken.

ÜLKEN — Sayın Sağlam teşekkür ediyorum. Aslında yeni bir dönem başlayınca, yeni bir hükümet iş başına gelince, bazı umutlar yererir. İnşallah bu umutların gerçekleşmesini görmek şansına sahip oluruz. Aslında burada iki ilginç nokta var. EVELA bir bayanın, bir hanımın Hükümet Başkanı olması bir olaydır. Çok ilginç bir olaydır Türkiye Cumhuriyeti'nde. İkincisi, biraz mesleki bir özellik; Sayın Başbakan meslektaşımızdır ve iktisat ilmine güven duyanların «Niyet sizlerin sözleri duyulmuyor?

Sizi niye dinlemiyorlar?» gibi serzenişlerinden sonra bir meslektaşımızın iş başına gelmesi, yeni bir durumdur. Hukukçulardan, mühendislerden sonra bir iktisat profesörünün böyle bir yere gelmesi, mesleki yönden de bize ilginç geliyor. Başarılı olmasını tabii temenni ediyoruz. Ve aslında da başarılı olmalıdır. Türkiye gerçekten çok sıkıntılı bir aşamaya gelmiştir. Olayları ayrı ayrı birbirinden soyutlanmış olarak düşünmeyelim. İktisadi olayları siyasetten soyutlayamazsınız. İktisatla siyasetin içli dışlı olduğu bir dönemde bunu hep düşünmek lazım. Bir söz vardır hani; «Düşünmek çok zor değildir, kolaydır. Uygulamak daha zordur. Ama düşündüğünü uygulamak en zordur.» diye. Galiba şimdi bu en zor aşamadayız.

emisyon, TC tarihindeki rekor düzeyine ulaşmıştır; yılın ilk 5 ayında devlet gelirleri % 100, giderleri ise % 122 çoğalmıştır; dış borç stoku 57 milyar doları bulmuş, iç borç ihtiyacı giderek artmıştır; TL dövize karşı aşırı değer kazanmıştır; umut vermesi gereken yeni hükümet işte böylesine dev sorunlarla karşı karşıyadır

Başlangıç konuşmasında Sayın Sağlam'ın belirttiği bazı ekonomik göstergeler dışında, Türkiye'nin, sözü edilmeyen bazı göstergelerini de ilave etmek gerek, tablonun tam sergilenmesi için. Emisyon, Türkiye Cumhuriyeti'nde re-

korların sahibi. Örneğin, emisyon yıl başında 36 trilyonluk bir düzeyde iken 56 trilyon TL'ye kadar çıktı. Bu, Türkiye Cumhuriyeti'nde bir rekordur. Toplam para arzı (M₂) 196 trilyon TL'den 243 trilyona fırlamıştır. Hatta son rakamlara göre 250 trilyon TL'ye yaklaşmıştır. İç borçlanma söylendi. Devlet gelirlerinde, beş ay içinde, Mayıs sonu itibarıyla % 100 bir artış vardır. Fakat buna karşılık devlet giderlerindeki artış oranı % 122'dir. Dış ticaret açığı 1992'de aşağı yukarı 8.8 milyar dolardır. Ama, bu yıl içinde 10 milyar dolar tahmin ediliyor ki, bu da bir rekordur. Cari işlemler dengesi bir iki sene önce pozitif idi. Bu yıl -yanlışım varsa lütfen düzeltin- 3 milyar dolar tahmin ediliyor. Dış borç rakamı da söylenmedi sanıyorum. 56.5-57 milyar dolara fırlamıştır.

Şimdi bunları topladığımızda, umut vermesi gereken yeni Hükümet bütün bu sorunlarla boğuşmak zorundadır ve çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Birinci zorluk; evet bu Hükümet yeni bir hükümdür ama, Hükümet'in başı daha önce geçmiş 20 ayın ekonomiden sorumlu bakanıdır. Bu, onun reddedemeyeceği bir mirastır. İkincisi, Sayın Başbakanı galiba kendi partisi dahi tam olarak içine sindirememiştir. Bu da çok önemli bir noktadır. Çünkü bu sindirememeden şu sonuç çıkmaktadır: Aktif bir muhalefet olmasa bile pasif bir direniş her zaman olabilecektir.

Duruma genel olarak baktığımız zaman, kamu açıkları iyileşmemiş. Özelleştirme ciddi olmamış. Vergi reformu hemen hemen yok. Enflasyon önlenebilmiş. Dış ticaret açığı büyümüş. Dış borç artmış ve daha önemlisi iç borç ih-

tiyacı daha da artmış. Şimdi elimizde böyle bir tablo var. Hükümet Programı'na baktığımızda, tabii hepsi için söylenmiş güzel sözler var. Ben hükümet programlarına o kadar önem vermiyorum. Bu ellinci Hükümet'tir. Bundan önceki 49 Hükümet'in Hükümet Programlarını alın okuyun; eğer onlar gerçekleşmiş olsa idi, Türkiye bugün cennet olurdu. Bu açık. Acaba bu durumda neler nasıl yapılabilir?

PROF. DR. YÜKSEL ÜLKEN

Bugün Türkiye ekonomisinin en önemli açmazlarından biri Türk Lirası'nın döviz karşısındaki aşırı değerlenmesidir. Tahminlere göre aşırı değerlenme % 15 ile % 20 civarındadır. Bu bir olaydır. Bakıyorsunuz, bu aşırı değerlenmiş Türk Lirası'na dayanarak bankalar dövizle borçlanıp Türk Lirası plase etmeye başladılar. Bu miktar en son tahminlere göre en aşağı 4 milyar dolardır. Bankaların döviz yükümlülükleri, döviz

varlıklarından fazladır; bankacılık diliyle açık pozisyonlardır. Ekonomi için çok önemli bir kesim olan bankacılık açısından baktığımız zaman, bu şimdiki finansal dengenin korunması için bu aşırı değerlemenin devam etmesi gerekir. Bankacılık kesimini kaosa sürüklememek için kurulmuş olan bu dengenin devam etmesi gerekir. İyi ama, bunun anlamı ihracatın düşmesi, ithalatın da artmaya başlaması, dış ticaret açığının büyümesi demektir. Dış dengeyi düzeltmek için, kurları yükselterek döviz cazip hale getirirsek, o zaman bu sefer iç dengenin bozulmasıyla bankalar güç duruma girecek ve bugün bankaların en büyük kazanç kaynağı kapanacak demektir. Veya faizler yükselecek, sanayi kesimi eskiden daha yüksek bir reel faiz ödeme durumuna girecektir. Türkiye ekonomisinin en büyük açmazlarından birisini ben burada görüyorum.

Sayın Kuşçulu'nun değindiği sıcak paranın birden kaçması, hepsi bunun içindedir. Dış dengeyi koruyalım diyorsunuz, tamam ama, bu kur politikası ile ihracatınız artmıyor. İç dengeyi koruyalım diyorsunuz, bu sefer bankalar perişan oluyor. Bu belki de kısa vade için çok fazla önem kazanan bir durumdur. Belki biraz aşırıya kaçıyorum ama, bunu enflasyondan daha önemli bir konu olarak görüyorum. Çünkü çok kısa vadede Türkiye'yi kaosa sürükleyebilir. Daha geniş düşünürsek, kronik bir enflasyon vardır, daha yüksek bir kronik enflasyona belki de bu yoldan gidilebilir. Bu yoldan üç haneli enflasyonlara rahatlıkla gidebiliriz.

Şimdi 57 milyar dolar olan dış borçlara bakalım. Hükümet özellikle son iki yıl içinde, büyük ölçüde bu dış borç-

larla bütçe açıklarını kapadı. Öyle sanıyorum ki Standard-Poors'un Türkiye'deki kredi notunu düşürmesi büyük ölçüde bu noktaya dayalıdır. Alıyor ve bütçe açıklarını kapamada kullanıyor dış borcu. Böyle giderse Türkiye'nin kredi notu belki daha da düşecektir. Özelleştirmeden maksat kaynak yaratma diyorlar. Özelleştirmeden maksat, artık bunlar yük olmuştur deniliyor; kambur olmaktan söz ediliyor. Hepsi doğrudur bu lafların. Yalnız iş o kadar iç içe girmiş ki, Sayın Kuşçulu ne diyecek bilmiyorum ama, Türkiye'de imalat sanayinin yaklaşık % 50'si KİT'lerin elindedir. Diyelim ki bu KİT'leri çok süratli bir biçimde tasfiye ettik. Şimdi KİT'lerin ürettiği malları girdi olarak kullanan buna dayalı binlerce özel teşebbüs var. Onların ürettiği mallarla üretim yapan, aramalı, hammadde sağlayan ve alan çok sayıda özel firma var. Eğer orada bir aksama olursa, o zaman bu özel teşebbüsün de bunalıma girmesi, sıkıntıya girmesi söz konusu olmayacak mı? KİT'lerle çok sayıda özel teşebbüs arasında karşılıklı üretim ilişkisi var. Bu dengeler bozulmayacak mı?

SAĞLAM — Döviz durumumuz uygun görünüyor. Onu ithalatla karşılıyoruz diye düşünüyor olabilirler.

ÜLKEN — Bunlar birbirine bağlı olarak gidiyor. Zaten ithalat eğilimi artarken, dış açık 10 milyar dolar gibi rekor düzeye girerken, bu açığı 20 milyar dolara mı çıkaralım? Bir açmazın içindeyiz. İşin kolay olmadığını söylemeye çalışıyorum. Özelleştirmede iki önemli nokta var. Hani biz iktisatta anlatırız. Firmanın zarar etmesi halinde kapanması veya kısa bir süre faaliyetine devam etmesi alternatifine bakarız. Yani

zararın minimize edilmesi. Acaba üretimi durdurunca mı daha çok zararlıdır, yoksa bu şekilde faaliyetine devam ederse mi daha az zararlıdır? Hangisi daha az zararlı ise o yönden hareket edilir. Özelleştirmede ikinci çok önemli nokta, sanıyorum ki iş adamlarının da, herkesin de önünü görmesi lazım. Önünü görebilmesi için de bu özelleştirme için çok daha açık bir biçimde yapılması lazımdır. Sayın Kuşçulu iş adamı olarak bilmeli ki iki yıl sonra falan falan KİT'ler kapatılacaktır, yahut satılacaktır. İş adamı konu ile herhangi bir şekilde ilgileniyorsa, ona göre tedbirini alır. Dolayısıyla özelleştirme bir plan çerçevesinde yürütülmelidir. «1993'ün başında, 1995'te, 1996'da ben şunları yapacağım, herkes hazırlıklı olsun.» denilmelidir. Bir kere bu güveni vermesi lazım sanıyorum, herkesin önünü görebilmesi için.

KİT'lerin tasfiyesi işi, özelleştirme, sanıldığı kadar basit bir olay değildir; önce iktisadi istikrarın sağlanması, sonra da herkesin ne yapılacağını önceden bilmesi gerekir; oysa arazi ve bina satışı yoluyla çok daha hızlı kaynak yaratılabilir; ayrıca vergi gelirleri de artırılmalıdır

Özelleştirme hikâyesi öyle görüldüğü kadar basit bir olay değil. İngiltere bu işe çok önceleri başladı, 12 senedir de sürüyor. Daha özelleştirmenin an-

cak % 20'sini gerçekleştirebilmişler. Üstelik başarılı da kabul ediliyorlar. Şimdi İngiltere gibi bu işe bizden çok önce başlamış bir ülke bugüne kadar özelleştirmenin ancak % 20'sini yapıyorsa, bu işte o kadar süratli gidilemiyor demektir. Bunun süratli ve kestirme yolu yok. Tabii bunu söylemeye lüzum yok ama, bu işin yapılabilmesi için iktisadi istikrarın da bir parça sağlanması gerekir. Bunlardan birinin satışı için pazarlığa otursanız, altı ay sürer. Anlaşamazsanız sil baştan yapacaksınız. Bu bakımdan KİT'leri tasfiye etmenin çok zor bir problem olduğunu bilmeliyiz. Ne yapılacağı da herkesin önceden bilmesi lazım. Bana öyle geliyor ki Hükümet'in evvela yapması gereken şey; «İşte arkadaş ben böyle bir planla huzuruza geliyorum, 1997 yılına kadar ben bu işi bitireceğim.» demektir.

SAĞLAM — Nitekim Fransa'da yeni kurulan Hükümet, özelleştirilecek kuruluşları hemen belirledi ve halka ilan etti. Demek ki evvelce çok ciddi bir araştırma yapılmış.

ÜLKEN — Başarı için sanıyorum ki oradan yürümek lazım. Sorunlar içinde enflasyon artık herkesin ezberce bildiği belki de kanıksadığı bir sorun. Enflasyon konusunda da çok kararlı olarak neler yapılacağını söylemesi gerek. İktisat diyoruz, siyaset diyoruz, bir de işin psikolojisi var. Bu psikolojiyi kırmazsanız, başarı sağlayacağınızı sanmıyorum. Dolayısıyla buradan bütün hikâye geliyor gelir-gider dengesine dayanıyor. Devletin harcamaları ile gelirleri arasındaki dengeyi kurması. Demin söyledim, gelirler belli oranda artarken giderler daha fazla artıyor. Dolayısıyla yapılacak iş devletin gelirlerini artırmastır.

dır. İkincisi, harcamalarını kısmasıdır. Harcamalarını da kısarak bu dengyeyi mutlaka sağlamaya çalışmalıdır.

Gelir arttırmak için, demin Sayın Savaş birçok öneride bulundu. Şimdi eğer bu kadar çetrefil bir özelleştirme ile kaynak yaratmaya çalışılırsa, işin sonu alınmaz. Onun yercine örneğin Milli Emlâk'ın elinde belki de dünyada hiçbir ülkenin elinde olmayan arazi var, binar var. Onları elden çıkarırsınız. Milli Emlâk dediğiniz kuruluş diğer Avrupa ülkelerinde yoktur. Sen zaten arsalarını koruyamıyorsan, gecekondulara istila ettiriyorsan, hiç olmasa bunları çok çabuk elden çıkarabilirsin. Bu yolla çok süratli de kaynak yaratılabilir. Çetrefil bir iş olan özelleştirme ile uğraşırken buradan bir parça nefes de alabilirsiniz. Fabrikayı satacağım derken, arsany niye elde tutuyorsun?

Tabii bir de benim 10 yıldan beri söylediğim bir konu var. Galiba Türkiye'nin gündemindeki ilk madde bir vergi düzenlemesidir. Vergi düzenlemesi derken, burada kastettiğim şey, mutlaka vergi oranlarının arttırılması anlamında değildir. Amaç vergi gelirinin arttırılması olmalıdır. Acaba esnekliğimizi çok aştık da vergilerin yüksekliği bizde geliri mi azaltıyor? Eğer böyle ise bunun anlamı, vergi oranlarını düşürürseniz belki vergi gelirleriniz artar. Sayın Kuşçulu söyledi. Eğer siz KDV'yi bugün % 18'c % 20'ye çıkarırsanız, KDV geliri sıfıra düşebilir. Çünkü çıkar birliği işler. İki taraf karşılıklı anlaşır. Gıda maddelerinde KVD % 3'ü, % 4'ü geçmez, geçmemelidir. Yaygınlaştırma tamam, vergi oranlarını düşürme tamam. Vergilemede kompütürize etmenin yollarını aramalıyız. Yani Tür-

kiye vergi konusunda açığını, kaçağını kapatabilmesi için kompütürize olmak zorundadır.

Vergi oranları yüksek ülkelerden bahsedilir. İsveç ve benzerleri gibi... Aslında vergi oranının yüksekliği, kişinin kendisi için gerekli gördüğü bütün harcamalar düşüldükten sonra kalan kısım için söz konusudur. Örneğin, iki tane aşçı kullanıyorum. Ben onu vergiden düşerim. Ama harcamalardan sonra kalan kısım, yüksek oranda vergilendirilir. Onun için bütün harcamaları makbuzaya bağlayıp vergiden düşem imkânı sağlanırsa, sanıyorum ki vergi kaçakları büyük ölçüde giderilmiş olabilir.

Daha fazla uzatmak istemiyorum. Demin bahsettiğim iç dengyeyi dış dengyeyi korumak, o açmazların hepsini göz önünde tutarak ve acı reçetenin de mutlaka zorunluluğunu düşünerek, acaba bu yeni Hükümet bunların üzerine büyük bir cesaretle yürüyebilir mi? 1994 yılında genel seçim niteliğinde yerel seçimler var. Hükümet Başkanı'nın kendi partisinde benimsenmemiş durumu var. Öyle ise acaba bu Hükümet genel seçim niteliğindeki seçimlerin yaklaşması arifesinde kaçınılmaz olarak devreye giren seçim ekonomisini de düşünerek, bu önerdiklerimizi, hatta kendi söylediklerini, bu radikal reçeteleri uygulayabilir mi? Öyle ise ben sorunların azameti ve büyüklüğü karşısında diyorum ki; «Şimdiki dengeleri iyi kötü koruyarak, fakat biraz iyileştirmeye çalışarak, ama bu acı reçetelerin içirilmesini bir genel seçim sonrası iktidarına bırakmak daha gerçekçi olacaktır.»

KUŞÇULU — O zaman dört sene daha bekleyecek miyiz? Yoksa bir erken seçim mi diyorsunuz?

SAVAŞ — Sayın Çiller yeni bir sayfa açmasın; buna lüzum yok mu diyorsunuz?

ÜLKEN — Sözlerimin başında düşündüğünü yapmak en zorudur dedim. Bu kadar azametli sorunlar karşısında partisinin desteği yok arkasında. Seçim arifesinde partilerin kendi çıkarları var. Seçim ekonomisi devreye girebilir. Hem bunları yapacak, hem de bu acı reçeteleri içirecek. Ben bunların birbirleriyle bağdaştırılmasını çok zor görüyorum. Bağdaşmaz da zaten. Bağdaşmadığına göre o kadar azametli sorunları yeni bir beş yıllık icazet alan iktidara bırakmak daha uygun olur sanıyorum.

SAĞLAM — Teşekkürler Sayın Ülken. Zamanımız oldukça ilerledi. Şimdi konuşmacılara kısa kısa söz vereceğim. Yine Sayın Savaş ile başlayalım. Buyurunuz efendim.

SAVAŞ — Ben bir iki konuya çok kısa olarak değineceğim. Birincisi, özelleştirme konusunda ben tamamen Sayın Kuşçulu gibi düşünüyorum. Özelleştirmenin ne kadar çabuk, ne kadar bu yükten tümüyle kurtulmak mümkünse o kadar hızlı yapılmasından yanayım. Ancak, Türkiye’de Türk insanının bir insan karalama eğilimi vardır. İnsanlara çamur atmak, insanlara iftira atmak. Şu anda iki tane eski Bakan, bir tane yüksek bürokrat Yücedivan’dadır. Onun için ben özelleştirmede Sayıştay denetiminden söz ettim. Ayrıca, programda da vurgulandığı gibi, özelleştirme işinin çok şeffaf yöntemlerle gerçekleştirilmesi, kamuoyunun sonradan hiç kimseyi suçlama imkânı bulamayacağı tarzda bir organizasyona bağlanmasının; bugün bu yükün altına girecek

olan politikacılar ve bürokratlar için yararlı olacağını vurgulamak istedim.

diğer bazı öneriler ve alınması gerekli önlemler: yerel yönetimler güçlü kılınmalı, ancak bunların özerklikleri artırılırken temkinli olunmalıdır; tarım kredi kooperatifleri ve tarım ürünleri taban fiyatları konusu üzerinde önemle durulmalıdır

İkinci değineceğim nokta yerel yönetimlerle ilgili olacak. Bu da son yıllarda moda olan konulardan birisi. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi meselesi. Programda da buna yer verilmiş. Hatta bir yerel meclis sözünden bile bahsedilmiş. Buna da tamamen taraftarım. Artık merkezi bir sistemle, Türkiye’deki bütün kararların Ankara’da alınmasının yararlı ve mümkün olmadığını görüyoruz. Ancak, yetkileri arttırılacak olan yerel yönetimler hangi vergileri alabilecekler; elektrik, kara yolu, demir yolu, deniz yolu gibi bütün Türkiye’yi ilgilendiren yatırımları nasıl koordine edebilecekler? Yerel yönetimlerin birbirinden farklı uygulamaları işi daha da ağırlaştıracaktır. Bu nedenle anayasal esaslar belirlenmeden yerel yönetimlerin özerkliğinin arttırılması konusunda çok temkinli olunması gerektiğini düşünüyorum.

KUŞÇULU — Lütfen bir hususu daha ilave eder misiniz? Yerel yönetimlere karşı vatandaşı koruyacak mekanizmalar ne olacaktır?

SAVAŞ — Ve yerel yönetimlere

imar yetkisi verdiğimiz zaman, Boğaziçi'nin bile nasıl yağmalandığını yaşadık. Hâlâ da o ıstırabın içinde yaşıyoruz. Son bir nokta «Üniversiteliler üç dönem eğitim yaparlarsa, kalite sorunu ne olur?» diyorsunuz. Ben rahatlıkla şunu ifade edeyim. Türkiye eğitimde kalite sorununu çözmeden kalite sorununu arama lüksüne de sahip değildir. Yani bir defa herkesi eğiteceğiz. Mümkün olduğu kadar isteyen herkesi de üniversitede eğiteceğiz. Ama kalite, ancak bundan sonra gelir. Yanılmıyorsam başka ülkelerde de gelişim bu yönde olmuştur.

SAĞLAM — Orada bir ekleme yapayım. Avrupa üniversiteleri konusunda bir dergi yayınlanıyor. Bana da geliyor. Orada deniyor ki; «Almanya herkeşe üniversite kapılarını açma lüksüne sahip değildir. Almanya teknolojiyi izleyen, temel bilimlerde araştırma yapan, ayrıcalıklı, son derece yüksek düzeyde süper üniversiteler kurmalıdır. Bizim sorunumuz budur.»

SAVAŞ — Çok haklısınız. Ancak, biz bir defa kalite sorununu çözmek zorundayız. Yani bir milyon ikiyüz bin genç liseden mezun olup da üniversite eğitimi görmek istiyorsa, bu çocuklara bu eğitimi sağlamalıyız. Sizin söylediğiniz kalite sorununa gelince, bakın toplum o sorunu kendiliğinden çözmeye başladı. Yüksek lisans ve doktora öğrencileri, geçmiş yıllarda görülmediği kadar artmış durumda. Pek çok özel kuruluş 40-50 milyon gibi astronomik ücretlerle sertifika programları düzenliyorlar. Artı, özel üniversiteler kurulmaya başlandı. Toplum bu kalite sorununu da zaman içinde çözer diye düşünüyorum.

SAĞLAM — Sayın Kuşçulu, sizin görüşlerinizi alalım. Buyurun.

KUŞÇULU — Sayın Sağlam, ben bir iki noktaya temas ederek konuşmamı tamamlayacağım. Ben şu kanaatteyim; bana göre özelleştirmede ana kaynak temin etmektir. Özelleştirmedeki ana kaynak Türkiye'de devletin sırtındaki en büyük yükü teşkil eden, enflasyonun ana sebeplerinden biri haline gelen KİT'lerin açıklarıdır. Bunu düzeltmenin yegane yolu da zarar edeni hiç tereddüt etmeden tasfiye etmek, satılabileceğini satmaktır. Almanya çok kısa zamanda, iki senede 11 bin müessesenin özelleştirme işini bitirdi. İtalya geçen sene başladı, ENI ve IRI bitmek üzere. İşin başına Prof. Poli diye bir zattı getirmişler. İş süratle götürüyorlar. Bize bile teklif getiriyorlar. İspanya halen yapıyor, Meksika bitirdi. Şu anda ekonominin sırtındaki kamburun büyüklüğü oradan geldiği için bu konunun üzerinde öncelikle duruyorum.

İkinci söyleyeceğim şey, aynı derecede bir kambur olarak bu tarım kredi kooperatifleri vardır. Oradaki mahsullerin taban fiyatları konusunun da ele alınması lazım. Genel bir politika içinde bu tarım konusunun da ele alınması lazım.

ÜLKEN — Doğru. Bugünkü konuşmalarımızda tarım konusuna girmedik.

KUŞÇULU — Bunları düzeltmeden siz istediğiniz kadar gelirinizi arttırın, hatta arsalarınızın tamamını satın, sonuç alamazsınız. Burada yine karşılıklı oturur, «Bu niye olmadı?» diye tartışırız, konuşuruz.

ÜLKEN — Ben daha kolay bir yol

olması açısından arsa ve arazi satışlarına değindim. Yani fabrikayı satıyorsun onu da sat. Gelir temini için daha kolay bir yol diye bunu önerdim.

KUŞÇULU — Görüşünüze katılıyorum. Onların da satılmasından yanayım. Ancak, Boğaziçi'nde olduğu gibi yağmaya dönüşmemesi lazım. Uygulamanın İstanbul'u köylüleştirmediğimiz gibi, bu güzel şehri yok ettiğimiz gibi yapılmamasından yanayım. Hatta ben ormanların da özelleştirilmesinden yanayım. Yeter ki İsveç'teki gibi yapılmak kaydıyla. Yakılmayacak, söktüğün ağacın yerine yenisini dikeceksin. Bunların tamamı Türkiye'nin bu çarpıklığını düzeltecek olaylardan olduğu için katılıyorum, ama özelleştirmeye özellikle önem veriyorum. Seydişehir Alüminyum kapanırsa, alüminyum kullanıcıları hiçbir şey kaybetmezler. Bugün zaten 60 bin ton kapasite ile Seydişehir mal veriyorsa, bir 60 bin ton kadar da ithal ediliyor. İthalat biraz daha artar. KİT'lerin satışı ödemeler dengesini de bozmaz. Alın ele bir Sümerbank'ı ne götürüyor? Alın ele bir Etibank'ı ne götürüyor? Ama Etibank'ın özelleştirilmesiyle madenlerimizi daha verimli bir şekilde çıkararak ihraç etmek suretiyle ödemeler dengemizi de bozmayız.

ÜLKEN — Karşılıklı etkileşim var. Onun için ben konunun açığa çıkmasını önerdim. Özelleştirme işinin bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmesini, «İki sene, üç sene içinde şunları yapacağım; herkesin haberi olsun.» diye kamuya önceden duyurulmasını önerdim.

KUŞÇULU — Bakın size söyleyeyim. Onun planını yapmakla üç sene uğraşırsınız. İki-üç sene de Sayıştay'ın

incelemeleri sürer. O zaman da bu işi yapmayacaksınız demektir. Sayın Hocalarımız, Anadolu'da bir tabir vardır. Derler ki, «Akıllı düşünene kadar deli oğlunu evermiş.» Bir diğer noktaya da temas edeyim. Sayın Savaş'ın söylediği «Sosyal ve Ekonomik Konsey» konusuna. Ondan da pek fazla bir beklentim yok. Neden diyeceksiniz? Konseye katılacak kuruluşlar at gözlüğü takmışlardır. Onlar da geniş ufuklu kuruluşlar değil. Kendilerini yenileyememişler, hatta politize olmuşlardır. Şimdi bunlardan hangi fikir çıkacak ki? Artı, bunlar nalıncı keseri gibi kendilerine yontmaya almışlardır. Bunlar KİT'leri de aldıkları takdirde, işleri daha da çıkmaza sokacaklar ve insanların kafalarını karıştıracaklardır. Üstelik zamanlarını toplantılarda geçireceklerdir.

SAĞLAM — Buyurun Sayın Ülken, söz sizin.

üniversitelerdeki yığılma ortaöğretimdeki boşluktan kaynaklanmaktadır; ortaöğretimde öğrencilere beceri kazanma olanağı sağlanamamaktadır; ekonomik krizi atlatabilmek için türkiye, yeni bir toplumsal uzlaşma dönemine girmelidir; politikacılar, işçiler ve işverenler artık bunun önemini kavramalıdır

ÜLKEN — Değinceğim bir iki nokta vardı. Ama sadece bu üniversite

konusu üzerinde birkaç şey söyleyeceğim. Türkiye'de üniversite kapılarına yığılan kişiler sorununu ben üniversite sorunu olarak görmüyorum. Bunun kaynağı ortaöğretimdir. Türkiye'de ortaöğretimde beceri sahibi olma olanağı verilemediği için, «Beceri sahibi olabiliyim.» diye üniversitede yığılma vardır. Onun için üniversiteler meslek okulu durumuna gelmeye başladı. Aslında ortaöğretim sorunu halledilirse, buradan beceri sahipleri çıkarsa, o zaman üniversitelerdeki yığılma azalır. Bu bir. İkincisi, Sayın Savaş «Biz lükse sahip değiliz.» diyor. Bugün Türkiye'de pratik doktor çok ihtiyaç var, ama Türkiye uzman doktor oranı bakımından dünyanın en ileri ülkelerinden biridir. Esas lüks olan budur. Doktora kimse itimat etmiyor. Üniversite mezununa kimse itimat etmediği için, bu durumda olanlar yüksek lisans yapmaya başlıyor. O da yetmeyince doktora başlayacak. O bakımdan sorun ortaöğretimdedir. Ortaöğretim düzelirse, Türkiye için bu üniversite mevcudu yeter ve artar bile. Sayın Savaş'tan özür dileyerek belirtiyorum.

Son bir noktayı atlادık galiba. O da çok önemli; tarımın desteklenmesinin dışında. Bu gümrük birliği üzerinde bir parça konuşmalydık. 1.1.1995'te gümrük birliğine gireceğiz. Türkiye'nin ilginç bir konumu var. AT üyesi olmadan gümrük birliğine üye olmak durumunda. Bu çok ilginç bir nokta ve Türkiye hâlâ gümrük birliği üzerinde sanki konuyu pek ciddiye almaz gibi bir hava içinde. 1.1.1995'e çok fazla zaman kalmadı. Ben bu kadarını söyleycim. Bu, gerçekte çok önemli, çok ağırlıklı bir konudur.

SAĞLAM — Bunu ayrı bir «Açık Oturum» konusu yapalım.

ÜLKEN — Yapılabilir. Ama Türkiye bunu ciddi ciddi düşünmeye başlamalıdır artık.

KUŞÇULU — İzin verirsiniz bu konuya ben de bir şey ilave etmek istiyorum. Sayın Ülken, sizin endişenize katılmıyorum. Yani Türkiye'nin ciddi bir problemle karşı karşıya geleceğine inanmıyorum. Şu anda bazı iş adamlarımız bundan dehşetli ürküyorlar. Ancak, bu olay İKV tarafından iki sefer araştırıldı. «Türkiye Avrupa Topluluğu'na müracaat ederse ne olur?» konusunda araştırma yapıldı. En son araştırma da Sayın Turgut Özal'ın isteği üzerine Sayın Asım Kocabıyık'ın İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) Başkanı olduğu sırada, sanırım 6 yıl kadar evvel yapıldı. Bu araştırmada sektörlerimizin % 60'ı «rekabete karşı dayanıklı» çıktı. Yeneden araştırmalara giderek konuyu erteleme çabaları var. Ben bundan endişe duyuyorum. Çünkü 1964'ten beri erteleniyor.

ÜLKEN — Ben onu söylemedim. 1.1.1995'te gümrük birliğine gireceğimize göre, hazırlıkların bir an önce tamamlanması gerektiğini belirttim.

KUŞÇULU — Devletin hazırlıklarından söz ediyorsanız, sizinle % 100 beraberim. Gereken yapılmalı. Ama ben bunun ertelenmesinden yana değilim, bir. Sanayi bundan menfi etkilenmeyeceği kanaatinde değilim, iki. Etkilenebilir; ama sanayi gidip yeni teknoloji alacak, now how alacak ve durumu düzeltecektir. İstanbul Ticaret Odası'nda, benim içinde bulunduğum bütün yönetim kurullarında, «Hangi sektörler

yaşar, hangi sektörler yaşamaz?» konusunda çalışmalar yapıldı. Sanırım hâlâ da yapıyor.

SAĞLAM — Hepinize çok teşekkür ediyorum. Değerli katkılarda bulundunuz. Bir iki söz de ben etmek istiyorum. Türkiye kritik bir dönemden geçmektedir. Artık Türkiye’de politikacılar işin ciddiyetini kavramak zorundadırlar, diye düşünüyorum. Ve şunu belirtmek istiyorum. Mesela, Fransa’da Balladur Hükümeti evvela bir deklârasyon yayınlıyarak dedi ki; «Milletvekili maaşları, bakanlık maaşları dondurulmuştur.» İşte böyle başladı ve halka güven telkin etti. Sayın Savaş başlangıçta onu vurgulayarak değindi, ben de kendisine katılıyorum. Türkiye’de enflasyonla savaş hükümeti kurulmalıdır. Eğer Türkiye’de eski havanın devam edeceği beklentisi süreceksse, bence de bu Hükümet hiçbir şeye karışmasın. Gelecek seçime kadar idare etsin. Ama işin ciddiyetini toplum olarak hepimiz ve bu arada milletvekilleri, yani evvela politikacılar çok iyi kavramalıdır. Türkiye çok büyük krizden geçmektedir. İşçiler, işverenler, devlet bunun önemini kavramalıdır.

Size bir örnek vereyim. Almanya’dan bahsetti Sayın Kuşçulu. Hakikaten Almanya’da bundan 3-4 ay önce çok enteresan bir olay cereyan etti. Doğu ile Batı Almanya’nın birleşmesi dolayısıyla doğan mali yükün nasıl karşılanacağı konusu ele alındı. Doğacak mali yükün; «Ek bir vergi alınarak mı?», «Emisyona başvurularak mı?» yoksa «Borçlanma politikası ile mi?» finanse edileceği konusu; ciddi olarak iktidar ve ana muhalefet arasında tartışıldı.

İşin garibi —ki hükümetler için emisyon daima daha kolay bir yöntem veya borçlanma gizlenmiş şekilde bir vergi almak olduğu için seçilebilecekken— iki taraf da bir vergi almak konusunda, «dayanışma vergisi» adı altında % 7 vergi alınması konusunda anlaşılabilirler. Kolay fakat aldatıcı yollara gitmediler. Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinin mali yükünü Alman toplumunun nasıl uzlaşma ile omuzladığını gördük.

ÜLKEN — Üstelik bu ek vergi, sadece bu amaçla harcanacaktır.

SAĞLAM — Evet. Yalnız bu amaçla harcanacağını belirttiler. Şimdi yeni bir örnek. Alman Metal Sendikası Hükümet’e diyor ki; «Çelik sektörünün içinde bulunduğu kriz ve ekonominin şu anda karşı karşıya bulunduğu işsizlik meselesinin bilincindeyiz. İşçi kuruluşu olarak işveren ve hükümet ile anlaşmaya hazırız.» Bunlar bizim Türkiye’de görmediğimiz, bilmediğimiz davranışlar. Bana göre Türkiye’de işçi ve işveren kesimi, ortak bir deklârasyonla, dünyadaki rekabet için birlikte mücadele edeceklerini, ülkenin sorunlarına yan yana omuz vereceklerini ilan etmelidirler. Şimdi Tansu Çiller Hükümeti de bir diyalog ortamı yaratmak zorundadır. Şu anda 600 bin işçi kamu sektöründe toplu sözleşme ve grev aşamasındadır. Bu meseleye nasıl yaklaşılacak? Türkiye yeni bir toplumsal uzlaşma dönemine girmelidir. Bunları belirterek toplantıyı kapatıyor ve hepinize katıldığımız için tekrar teşekkür ediyorum.

AKSIGORTA

EMEKLİLİK SİGORTASI İLE DE
FARKLIDIR...

akhayat Emeklilik Sigortası

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI SİZE ŞU İMKANLARI SAĞLIYOR:

1 Sigorta süresi sonunda seçime bağlı olarak: EMEKLİLİK İKRAMİYESİ veya EMEKLİLİK AYLIĞI.

2 Ecel veya kaza ile vefat halinde varislere TOPLU ÖDEME.

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI NEDEN FARKLIDIR?

- I. Çifte güvencelidir.
Sabancı Holding güvencesi
Sağlam yatırım güvencesi
- II. Kaynağı bilinen gelire göre
% 95 kar paylıdır.
- III. Yalnız emeklilik sigortası
değil, aynı zamanda HAYAT
SİGORTASI'DIR.
Siz de; sigorta acentenizden
herhangi bir emeklilik
sigortası değil,

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI POLİÇESİ isteyin.

AKSIGORTA bir H.Ö. SABANCI HOLDİNG kuruluşudur.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

BORSA 1993 yılı çıkışını sürdürmeye Haziran ayında da bütün hızıyla devam etmiştir. Politik, ekonomik ve sosyal hayatımızda çok çeşitli ve zaman zaman zıt yönlü önemli gelişmeler yaşanırken, borsa da çift yönlü dalgalanmalar göstermekte; ancak, yatırımcıların olumlu beklentilerinin ağır basması, genel trendin yükseliş yönünde kalmasını sağlamaktadır. Konuyla ilgili kişilerin, indeksin daha da yükseleceği, en az 15-18 bin, iyimser bakışla 25-28 bin düzeylerine kadar ulaşacağı şeklindeki tahminleri küçük yatırımcılara güven vermekte, onların da borsaya katılmasıyla, günlük işlem hacmi ortalama 1 trilyon lira civarında gerçekleşmektedir. Ancak, küçük yatırımcıların çoğunluğunda, «borsa yükseleceği kadar yükseldi, artık düşmesi lazım» tedirginliğinin hâkim olması, küçük bir kıvılcımla panik halinde büyük satışların gelmesi potansiyelini de içinde taşımakta, bu kuşku, borsa yükseldikçe, Demokles'in kılıcı gibi yatırımcıların tepesinde sallanmaktadır.

Haziran ayının kuşkusuz en önemli olayı, 13 Haziran günü yapılan DYP kongresinde, Sayın Tansu Çiller'in parti genel başkanı seçilerek başbakan adayı konumuna gelmesi olmuştur. Bunun hemen ertesi günü «14 Haziran 1993, Pazartesi», borsa bileşik endeksi 525.16 puan artarak, 8835.51'den 9760.67'ye fırlamıştır. % 10.47 oranında bir artış anlamına gelen bu rekor düzeydeki yükseliş ve aynı gün gerçekleşen 1 trilyon 130 milyar 761 milyon liralık işlem hacmi, meclisten önce yatırımcıların Tansu Çiller'e verdikleri güvenoyu olarak kabul edilmiştir. Yatırımcıların bu tavırlarının arkasında Çiller'in özellikle sermaye piyasası ve finans dünyasına yönelik önemli reformlar yapacağı, ekonomik alanda radikal önlemlere dayalı bir icraat sergileyeceği inancı vardır. Mecliste 5 Temmuz günü yapılacak güven oylamasından sonra projelerini gündeme getirmesi beklenen Sayın Tansu Çiller'e bu köşeden de icraatında başarılar dileriz.

14 Haziran günü yaşanan büyük coşkunun ardından borsa durulmuş, daha doğru bir deyişle temkinli adımlarla çıkışını sürdürmeye devam etmiştir. İlerleyen günlerde DYP milletvekilleri arasında yaşanan ve kamuoyuna yansıyan huzursuzluklar, yurdun çeşitli bölgelerinde yaşanan terör olayları, Amerika'nın Irak'ı bomba-

lamasının yarattığı tedirginlik, borsada iniş çıkışlara yol açmış, tüm bu gelişmelerin sonunda, «30 Haziran 1993, Çarşamba» günü kapanış fiyatları itibarıyla Borsa İndeksi 10.778.67 puana ulaşmıştır. Bu değer, Mayıs sonuna göre % 28.69 oranında bir artışı göstermektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'ndeki artış oranı Haziran ayında % 20.35 olarak gerçekleşmiş, borsadaki genel artışın gerisinde kalmıştır. Bu sonuçla dergi indeksi 26.303.88 puana yükselmiştir. Yine «30 Haziran 1993, Çarşamba» günü kapanış fiyatları itibarıyla, dergi indeksi kapsamındaki hisselerden 35'inin fiyatı yükselmiş, Otosan'ın fiyatı sabit kalmış, 4 hissenin fiyatı gerilemiştir. Ay içinde negatif verim sağlayan hisseler Teletaş (% 20.69), Ege Bira (% 3.90) ve T. Demir Döküm (% 2.04) olurken, sermaye artırımını sonucu fiyatı düşen Marshall, gerçekte yatırımcılarına % 18.13 oranında pozitif verim sağlamıştır. Ayın en çok değer kazanan hisseleri de T. Şişe Cam (% 131.03), Pınar Süt (% 113.11), Rabak (% 92.71), Makina Takım (% 89.39), T. İş Bankası B (% 86.17), Erdemir (% 71.43), Bolu Çimento (% 61.11), Akçimento (% 56.67), İzdaş (% 55.81) ve Olmuksa (% 55.17) olmuşlardır. % 50'den fazla değer kazanan bu hisselerin çoğunun düşük fiyatlı hisseler olduğu gözlenmekte, yükseliş dönemlerinde özellikle borsaya yeni gelen küçük yatırımcıların öncelikle bu tür hisselerle rağbet ettikleri bilinmektedir.

Dergi indeksi kapsamında bulunmayan diğer indeks hisseleri arasında Doğuşan (% 10.64), Köytaş (% 7.32), Erciyas Bira (% 2.97) ve Turcas (% 2.17) Haziran ayını negatif verimle kapatırken, % 50'nin üzerinde verim sağlayan hisseler de Yapı Kredi Bankası (% 95.43), Kepez Elektrik (% 86.67), Gentaş (% 79.75), Santral Holding (% 74.00), Alarko Sanayi (% 59.72), Kütahya Porselen (% 55.17), İntema (% 53.85) ve Alarko Holding (% 50.85) şeklinde sıralanmışlardır.

Haziran ayında yapılan sermaye artırımlarında; Çanakkale Çimento % 10 bedelli, % 60 bedelsiz artırımla ödenmiş sermayesini 281 milyar 941 milyon liradan, 479 milyar 299 milyon liraya; Hürriyet Gazetecilik % 100 bedelsiz artırımla 104 milyar liradan 208 milyar liraya; Marshall % 40 bedelli, % 60 bedelsiz artırımla 61.2 milyar liradan 122.4 milyar liraya; Polylen % 24.89 bedelli, % 14 bedelsiz artırımla 54 milyar liradan 75 milyar liraya; Vakıf Yatırım % 100 bedelli artırımla 5 milyar liradan 10 milyar liraya; Yapı Kredi Bankası % 40 bedelli % 40 bedelsiz artırımla 1 trilyon liradan 1.8 trilyon liraya yükseltmişlerdir. Ay içinde kararlaştırılan kayıtlı sermaye tavanı artırımlarında, Abana'nın kayıtlı sermaye tavanı 13.5 milyar liradan 42 milyar liraya, Ditaş Doğan'ın 15 milyar liradan 50 milyar liraya yükseltmiştir.

Bağımsız denetimden geçmiş 1992 yılı mali tabloları ile bağımsız denetçi raporunu borsaya zamanında göndermediği, daha sonra gönderdiği mali bilgileri ise hisse senetlerinin borsa kotuna alınma şartlarına uymadığından dolayı 11.5.1993 tarihli Borsa Yönetim Kurulu kararı ile kottan çıkarılan ve kot dışı pazarda işlem görmeye başlayan Rabak hisselerine karşılık, daha önce kot dışı pazarda işlem görmekte olan Tofaş Oto Ticaret hisseleri de yine Borsa Yönetim Kurulu'nun 9.6.1993 tarihli kararıyla kot içi pazarda işlem görmeye başlamışlardır. Bu arada

Haziran ayında iki yeni şirket halka açılma kararı almışlar, her iki şirket hissesinde de ilginç gelişmeler yaşanmıştır.

Halka arzından sonra 7.6.1993 tarihinden itibaren halka arz fiyatı olan 6.000 TL'den borsa kot dışı pazarında işlem görmeye başlayan Aktaş Elektrik Ticaret A.Ş. hisse senetleri yatırımcıların çok yoğun ilgi ve talebiyle karşılaşmış, 9.6.1993 tarihli Borsa Yönetim Kurulu kararı ile borsa kotuna alınmaları kararlaştırılan Aktaş hisseleri 10.6.1993 tarihinde borsa kotu pazarında işlem görmeye başlamışlardır. Fiyat tescili için 14 Haziran tarihinde marjı serbest bırakılan hisseler 34.000 liradan işlem görmüşlerdir. Sonraki günlerde de talebi süren ve fiyatı 39.500 liraya kadar yükselen hisselerin, 23 Haziran günü, şirketin TEK ile yapmış olduğu anlaşma nedeniyle açılmış bir davada danıştay tarafından hakkında olumsuz karar verilmiş olduğu duyulunca borsadaki işlemleri durdurulmuş, 28 Haziran tarihli Borsa Yönetim Kurulu'nda da hisselerin geçici olarak borsa kotundan çıkartılması kararı alınmıştır. Böylece Aktaş hisselerinin borsa kotuna alınma ve çıkarılması arasında geçen sürenin kısalığı açısından bir rekor kırdığını söylemek mümkündür. Bu arada hisseleri 39.500 hatta 40.000 liradan almış olan yatırımcıların durumunun ne olacağı ise meçhuldür.

Ayın diğer halka arz olayında ise Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş. hisse senetleri «14 Haziran 1993, Pazartesi» gününden itibaren 5.200 TL fiyatla Türk Ekonomi Bankası ve Türkiye İş Bankası tarafından halka arz edilmiş, halka arz süresi 1 hafta olarak ilan edilen hisseler Pazartesi günü sabah saat 09.00 olmadan itibaren 5.200 TL fiyatla Borsa Kot içi pazarında işlem görmeye başlamış, bu hisselere de yoğun düzeyde ilgi olunca, fiyatları her gün istikrarlı olarak yükselmiş ve 30 Haziran günü 8.900 liraya ulaşarak kısa sürede yatırımcılarına % 71.15 oranında getiri sağlamışlardır.

Borsa başkanı Yaman Törüner'in açıklamalarına göre, borsada otomasyon çalışmalarını hızla ilerletmektedir. Açıklamada, Ekim ayı ortalarında deneme amacıyla bilgisayarlı işlemlerin başlayacağı, öncelikle işlem hacmi düşük bazı hisse senetlerinin bilgisayar aracılığıyla alım satımının yapılacağı, İstinye'deki yeni binaya taşınıldıktan sonra ise tam otomasyona geçileceği belirtilmiştir. Yaman Törüner'in açıklamalarında ayrıca, borsanın geleceğine ilişkin umut dolu ifadeler yer almış, Sayın Tansu Çiller'le birlikte piyasanın hareketlendiğini belirten Törüner, «Yabancılar da önümüzdeki dönemde İstanbul'a akacaklar. Yabancı selini durdurabilmek artık mümkün değil» diye konuşmuştur.

Borsa yönetiminin otomasyon konusuyla bağlantılı olarak almış olduğu bir karar da borsada eskiden olduğu gibi yine birinci ve ikinci pazarların oluşturulmasıdır. Otomasyona geçildiğinde bilgisayarla alım satımı yapılacak hisseler ikinci pazar hisseleri olacaktır. Borsa indeksi ise birinci pazarda yer alacak tüm hisseleri kapsayacak şekilde hesaplanacak, bu indeks uygulaması «1 Temmuz 1993, Perşembe» gününden itibaren başlayacaktır. Birinci pazarda, dolayısıyla indekste yer almak için şirketlerde aşağıdaki koşulların varlığı aranacaktır:

- Şirketin geçmiş faaliyet süresinin asgari 3 yıl olması.
- Şirketin Borsa'ya göndermesi gereken bilgilerde son 2 yılda gecikme olmaması.
- Şirketin son 3 yılda bağımsız dış denetim yaptırmış olması.
- Şirketin borsaya örnek taahhütname imzalamış olması (üç ay içinde alınacaktır).
- Son yıl kâr payı dağıtmış olması.

Bu koşulları gerçekleştiren ve «Tablo 1»de listelenmiş 53 şirket 1.7.1993 tarihinden itibaren indeksi oluşturacak, 6 ayda bir yeniden değerlendirilerek indexteki hisseler gözden geçirilecektir. Anlaşıldığı kadarıyla 6 ayda bir yapılacak düzenlemeler sonucunda birinci pazardaki ve indeks kapsamındaki hisselerin sayısının artması veya azalması mümkün olabilecektir.

TABLO 1
1.7.1993 Tarihinden İtibaren İndeks Kapsamına Alınacak Şirketler

Adana Çimento (A ve C)	Eczacıbaşı İlaç	Petrol Ofisi
Akal Tekstil	Ege Biracılık	Sarkuysan
Aksa	Ege Seramik	T. Demir Döküm
Alarko Holding	Erciyas Biracılık	T. Dışbank
Altınıyıldız Mensucat	Ereğli Demir Çelik	T. Garanti Bankası
Arçelik	Good-Year	T. Siemens
Aselsan	Güney Biracılık	T. Tuborg
Aygaz	Kartonsan	T. İş Bankası (A,B ve C)
Bağfaş	Kepez Elektrik	Teletaş
Bekoteknik	Koç Holding	Tofaş Otomobil Fab.
Bolu Çimento	Koç Yatırım	Tofaş Oto Tic.
Brisa	Konya Çimento	Trakya Cam
Çelik Halat	Mardin Çimento	Tüpraş
Çukurova Elektrik	Marshall	Ünye Çimento
Çimentaş	Migros	Vestel
Çimsa	Netaş	Yapı ve Kredi Bankası
Döktaş	Otosan	Yasaş
Eczacıbaşı Yatırım	Oysa Niğde	

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Ocak	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15
Şubat	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56
Mart	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69
Nisan	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46
Mayıs	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16
Haziran	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88
Temmuz	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	
Ağustos	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	
Eylül	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	
Ekim	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	
Kasım	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	
Aralık	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkanımış (Odenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kân (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1992 (Milyon TL)	1990 (Net)	1991 (Net)	1992 (Net)	Haziran 1992	Nisan 1993	Mayıs 1993	Haziran 1993
1	AÇIĞEMENTO	150.000	84.656,3	34.959	48.795	87.500	25	30	50	3.800	6.500	7.500	11.750
2	ANADOLU CAM	250.000	84.000	9.177	30	16.847	26	-	15	2.200	1.275	1.350	1.850
3	ARÇELİK	2.000.000	864.000	187.666	367.714	588.565	165	143,60	77	9.000	11.750	8.200	11.000
4	BAGFAŞ	200.000	200.000	21.113	44.738	103,047	50	15	30	1.550	4.000	4.400	5.400
5	BOLU ÇİMENTO	300.000	326.519,16	12.185	32.534	55.787	56,80	28	24,00	2.400	1.800	1.350	2.175
6	BRISA	607.500	151.875	21.024	12.060	104.490	12	6	32,50	2.700	6.000	7.100	9.750
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	15.959	9.319	22.875	60	20	40	3.000	8.800	9.600	11.000
8	ÇİMSA	200.000	56.160	16.415	37.433	101.528	20	32	85,50	7.000	12.750	20.250	23.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	450.000	123.636	202.004	514.857	120	80	100	6.500	8.100	9.400	12.250
10	DÖKTAŞ	250.000	100.000	19.120	34.476	63.764	70	56	67	8.700	11.750	12.000	14.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	120.960	8.315	16.414	38.368	50	50	30	7.200	6.200	4.150	4.900
12	EGE BİRACILIK	315.000	100.800	46.146	96.459	220.582	130	500	100	225.000	75.000	77.000	74.000
13	EGE GÜBRE	54.000	54.000	(2.758)	(6.029)	16.971	-	-	5	500	3.000	3.800	4.600
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	2.304.000	430.977	762.738	693.214	30	40	40	4.650	1.400	1.225	2.100
15	GOOD-YEAR	360.000	79.130	(32.095)	50.587	79.925	-	25	60	10.750	13.500	13.500	16.750
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	10.515	4.664	4.369	-	-	1	650	1.700	2.500	2.850
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	50.400	13.564	31.500	37.686	75	240	40	61.000	26.000	29.000	29.500
18	HEKTAŞ	200.000	85.000	7.119	5.482	11.931	71	19,15	20,25	1.050	2.500	1.850	2.300
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	675.000	(31.223)	(16.305)	52.437	-	-	-	550	700	1.075	1.675
20	İZOCAM	150.000	105.000	17.242	42.259	50.780	82,50	87,50	75	10.750	12.250	7.900	9.500
21	KARTONSAN	108.000	108.000	21.950	22.012	48.428	35	20	30	1.900	4.650	6.800	8.900
22	KAV	62.400	62.400	8.458	722	(7.863)	64	12	-	3.300	3.500	3.400	4.500
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	1.000.000	139.062	346.596	445.676	32,60	53,50	35	14.750	15.750	15.000	17.250
24	KOÇ YATIRIM	400.000	120.000	26.219	61.683	106.253	60	100	100	17.000	18.300	21.500	27.500
25	KORDSA	300.000	151.875	39.345	73.987	59.393	21	25	20	4.800	2.200	2.425	3.400
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	3.699	3.628	5.109	35	7,47	11	1.050	1.050	1.575	1.900
27	MAKİNA TAKİM	50.000	38.295	1.038	(5.801)	(11.406)	17	-	-	700	640	660	1.250
28	MARSHALL	180.000	122.400	17.762	16.875	53.315	83	42	61	-	9.750	16.500	10.000
29	MİGROS	100.000	20.000	1.946	11.205	40.933	16	37,50	100	-	80.000	75.000	77.000
30	OLMUKSAN	100.000	77.000	214	4.371	11.008	-	4	10	1.200	1.300	1.450	2.250
31	OTOSAN	500.000	110.000	101.989	100.254	221.932	95	90	114	12.500	58.000	61.000	61.000
32	PINAR SÜT	24.300	24.300	909	2.913	8.895	7,50	9,74	27,88	2.100	5.800	6.100	13.000
33	RABAK	225.000	45.000	3.727	(5.639)	(24.586)	20	-	-	875	460	480	925
34	SARKUYSAN	200.000	75.600	29.187	42.054	70.100	200	70	100	9.600	23.000	12.750	17.000
35	TELETAŞ	250.000	200.000	29.366	47.303	63.091	27	75	15	15.000	4.650	8.700	6.900
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	1.000.000	250.000	31.730	79.465	152.111	50	65	80	10.000	14.500	12.250	12.000
37	TÜRK SİEMENS	300.000	126.000	19.542	24.769	108.370	50	75	60	19.500	19.500	8.500	10.000
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	181.611	477.147	843.397	46,47	74	41,68	5.600	8.600	9.400	17.500
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	3.000.000	698.849,8	29.837	42.538	83.461	20	10	11	1.600	1.400	1.450	3.350
40	YASAŞ	81.000	81.000	3.788	4.374	24.434	17,66	13	25	2.250	3.200	4.900	6.800

Denim
by
ordenim®

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ T.A.Ş.

Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. C. Blok Kat 11 80620 Levent İstanbul
Tel: (1) 278 89 79-9 Hat Telsax: 28740 Dms Tr Fax: (1) 268 30 70

Fabrika P.K. 31 Kayseri Tel: (35) 362680 Telex: 49540 Fax: (35) 362685

Araştırma

MUAZZEZ BABACAN

Bankacılıkta Çağdaş Ödeme Sistemleri ve Otomatik Vezne Makinalarının Kullanım Etkinliği

1 - GİRİŞ

ÇAĞMIZA damgasını vuran teknolojik gelişmeler, sadece yeni endüstriyel ürünlerin doğuşuna değil, aynı zamanda yeni türden hizmetlerin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Eğitim, sağlık, eğlence, güvenlik, danışmanlık, taşımacılık, turizm gibi birçok hizmet alanında bilgisayar destekli hizmetler tüm dünyada ve ülkemizde giderek artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bilgisayar uygulamaları sayesinde her türlü çağdaş, yani içinde yaşadığımız dönemin özelliklerine uygun hale getirilen ekonomik etkinlik; kurumları, örgüt yapılarını, kişisel tutum ve davranışları, kişiler ve gruplararası ilişkileri çok geniş bir açı içinde farklı biçimlerde etkilemektedir.

Özellikle bankacılık sektöründe görülen elektronik hizmet yarışı, ekonomik ve toplumsal yaşamı etkilemeye devam etmektedir. Bu çalışmada, elektronik bankacılık hizmetleri ele alınarak, bunlardan, ülkemizde en yaygın kullanım alanı bulan otomatik vezne makinaları (automated teller machine/ATMs)'nin banka müşterileri açısından değerlendirilmesine çalışılacaktır.

2. GELENEKSEL VE ÇAĞDAŞ ÖDEME SİSTEMLERİ

2.1. Geleneksel Ödeme Sistemleri

Bilindiği gibi bankalar, para arz ve talebinin karşı karşıya gelebileceği ortamlar yaratarak mevduat toplama, kredi verme, iştirak yapma, döviz alıp satma, garantiler verme gibi farklı türden işlevleri yerine getirmek üzere kurulan ve her ülke ekonomisinde oldukça etkin olan mali kurumlardır. Özellikle kaydı (itibari) para yarata-

rak, ekonominin likiditesini yüksek tutmanın yanı sıra yatırım, işletme ve son zamanlarda oldukça ilgi gören tüketici kredileriyle bir dönemde kullanılmayan paraları başkalarının tüketimine yönlterek ekonominin gelişmesini ya da – en azından – aynı yerde kalmasını sağlarlar (Toprak, 1990 s. 20).

Son yıllarda ülkemizde de aynı eğilimlerin varlığı dikkat çekmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki teknolojik yenilikleri uygulayarak sektörde öncü rolü oynamasının yanı sıra, artan müşteri talepleri, uluslararası piyasalara entegre olma arzuları ve en önemlisi rekabet ortamı, bankaların «kredi verme işlevi» kadar, «ödeme kolaylığı sağlama» işlevinin de önem kazanmasına neden olmuştur. Bu nedenlerle, bankalar ödeme sistemlerini daha çağdaş görünümüne kavuşturarak etkin hizmet verme anlayışını benimsemişlerdir. Bankaların kredi verme işlevi konumuzun kapsamı dışında kaldığından, bu çalışmada sadece ödeme işlevi ve araçları üzerinde durulacaktır.

Ödeme sistemlerini «geleneksel» ve «çağdaş» olarak (elektronik hizmetlerden oluşmasına göre) temelde iki grupta incelemek mümkündür. Geleneksel ödeme sistemlerinde, tüm işlemlerin banka personeli tarafından elle yürütüldüğü ve geleneksel ödeme aracı sayılan banknot, çek, ödeme emirleri, transfer hesapları gibi kâğıda dayalı araçların kullanıldığı bilinmektedir. Geleneksel ödeme araçlarının da kendi içindeki gelişimine bakıldığında, paranın bulunuşundan günümüze kadar en çok kullanılan ödeme aracı durumundaki banknotun, bankaların kaydı para yaratmak amacıyla çek ihdas etmesi nedeniyle egemenliğini çeklerle paylaşmak zorunda kaldığı, çeklerin güvenlik ve prestij sağlayarak ekonomik yaşamda kabul görmesiyle, bankaların yeni fikirlerle ödeme emirleri, transfer hesapları gibi yeni araçlar bulduğu gözlemlenmektedir.

Bilgisayar teknolojisinin son 20 yıl içinde tüm dünyada hızla yayılan etkinliği, işlem yapan personel ve yaptırılan müşteriye sağladığı büyük hız ve güvenlik nedeniyle kısa zamanda bankacılık sisteminde köklü değişikliklere yol açmış, otomasyon sistemlerini kurmak ve yürütmek için her banka bilgi işlem birimleri kurarak en son teknolojik sistemleri kullanmaya gayret etmiştir.

2.2. Çağdaş Ödeme Sistemleri

Elektronik bankacılık hizmetleri, bilgisayar sistem ve yazılımlarına dayandırılarak personel yardımıyla veya otomatik makinalar aracılığıyla yürütülen bankacılık işlemlerini ifade etmektedir.

Bilgisayar teknolojisinin bankacılık sektörüne ilk uygulandığı sırasında hedef, öncelikle rutin işlem yükünün hafifletilmesi olmuş daha sonra stratejik hedefler düşünülmüştür. Günümüzde para çekme, yatırma gibi en sık kullanılan rutin mevduat işlemlerinin müşteriye yaptırılması yoluyla şube işlem otomasyonu dış kullanılm alanlarına (şube dışına) çıkarılmıştır. Bu amaçla, nakit, çek, ödeme mektubu, hesap cüzdanı gibi ortak amacı ödeme yapabilmek olan birçok araç yerine tüm iş-

lemleri bir tek elektronik kartla gerçekleştirme olanağı sağlayan yöntem ve sistemler geliştirilmiştir. Elektronik fon transfer sistemi (Electronic Funds Transfer System/EFT), bu sistemin temeli ve öncüsü durumundadır.

2.2.1. Elektronik Fon Transfer Sistemleri

EFT, geleneksel bankacılıkta olduğu gibi fonların fiziki olarak değil, kaydi olarak elektronik yöntemlerle transfer edilmesini sağlayan ve birçok alt sistemden oluşan bir işlemler bütünüdür. EFT sisteminin geliştirilmesinde öncelikli amaçlar şunlar olmuştur (Karatan, 1990, s. 14):

- Mali piyasalarda artan işlemlerin daha verimli yürütülmesi,
- Standart olarak yürütülmesi gereken yoğun iş yükünün azaltılması.
- Büyük miktarlara kağıda dayalı işlemlerin kolaylaştırılarak kağıt dolaşımının (dolayısıyla tüketiminin de) azaltılması.

EFT'ler önceleri, ödeme yöntemlerinin iyileştirilmesi, işlemlerin kolaylaştırılması, bankalarda var olan fonlar hakkında bilgi sağlanması biçiminde tanımlanmıştır.

A.B.D.'de «Regulation E» olarak bilinen ve EFT'lere ilişkin düzenlemeleri kapsayan yasada ise EFT; bir mali kuruluşa bir hesabı borçlandırması ya da alacaklandırması için emir vermek, yönlendirmek veya yetkili kılmak amacıyla bir elektronik terminal, telefon, bilgisayar veya manyetik teyp aracılığıyla yapılmakla beraber çek, poliçe vb. kağıt işlemlerini kapsamayan her türlü fon transferi olarak tanımlanmıştır (Tiryaki, 1989).

Geçmişte EFT kavramı otomatik vezne makineleri ile eşanlamlı olarak algılanırken günümüzde EFT uygulamaları çeşitlenmiştir. EFT sisteminin temel uygulamaları; «Otomatik Vezne Makinaları», «Satış Noktasından Fon Transferi Sistemleri», «Ev ve Ofis Bankacılığı», «Elektronik Nakit Yönetimi» ve «EFT'lerin Uluslararası Ödemelerde Kullanımı»ndan oluşmaktadır. Burada her sistem kısaca tanımlanarak, daha çok otomatik vezne makinaları üzerinde durulacaktır.

● **Satış Noktasından Fon Transfer Sistemleri** (Electronic Funds Transfer at the Point-of-sale/EFTPOS): Mağazalarla banka arasında kurulu terminaller yoluyla, elektronik kartlar kullanılarak alım bedellerinin ödenmesini sağlayan ve temelde kredi kartı işlemlerine benzeyen bu sistemde; alışverişlerde müşterinin banka hesabından, mağazanın banka hesabına satış anında (veya satışı izleyen birkaç gün içinde) para transferinin gerçekleşmesi sağlanır (Karatan, 1990, s. 21). Bir fikir verebilmesi amacıyla 1987 yılı itibarıyla EFTPOS sayısının İngiltere'de 4300, Fransa'da 70.000, A.B.D.'de 50.000, Japonya'da 41.000 dolayında olduğu; 1992 itibarıyla bu sayının ülkemizde 3209'a ulaştığı bilinmektedir.

● **Ev ve Ofis Bankacılığı** (Home and Office Banking): Ev veya işyerinden bankaya bağlantı sağlayan elektronik bir hat sayesinde, müşteriye kendi hesapla-

riyla ilgili tüm işlemleri bulunduğu yerden yapma olanağı veren bir sistemdir. Bu konudaki gelişmeler o denli hızlıdır ki, aynı hizmetin yakın bir gelecekte telefon hizmetleriyle birlikte yürütülebileceği beklentisi vardır. Ülkemizde ev ve ofis bankacılığı henüz deneysel aşamada bulunmaktadır.

● **Elektronik Nakit Yönetimi Hizmetleri** (Corporate Cash Management Systems): Tele-firma olarak da adlandırılan bu hizmetler, şirketlere ait çok sayıda banka hesaplarının bakiyelerine ilişkin bilgi verilmesini ve gerekli transferlerin yapılması yoluyla, şirketlerin finans ve muhasebe yöneticilerine destek hizmeti vermeyi amaçlamaktadır.

EFT sistemini oluşturan temel uygulamalardan sonra, izleyen bölümde otomatik vezne makinaları (bundan böyle ATM olarak kısaltılacaktır) üzerinde durulacaktır.

3. OTOMATİK VEZNE MAKİNALARI (Automated Teller Machines/ATMs)

Elektronik fon transfer sistemlerinden biri olan otomatik vezne makinaları, nakit dağıtımı ve transferini elektronik bankacılık yöntemleriyle sağlayan araçlardır. Banka lobilerine ya da şube bulunmayan yerlerde özel bölme veya odacıklar içine yerleştirilerek hizmet veren bu araçların kullanımı için kişisel bir şifre numarası (Personel Identification Number – PIN)'na sahip plastik bir kartla, önceden herhangi bir şubede açılmış bir mevduat hesabına gereksinim vardır.

İlk kez 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanan ATM'ler önceleri para çekilebilen plastik kartlara göre hazırlanmıştı. Kullanım sonrası ATM içinde kalan kart, daha sonra posta yoluyla sahiplerine ulaştırılıyordu. Günümüzde elektronik banka kartları üretildikleri teknolojiye göre farklı isimler almaktadır. Temelde iki tür olan elektronik kartlar manyetik izli (pistek-track) ve mikro entegre devrelidir (Toprak, 1990. s. 70).

Manyetik izli kartlar şifre numaralarıyla okunabilmekte, sahip oldukları küçük bellek kapasiteleri bulunmakta; ancak, kopyalanma, bozulma gibi dezavantajları yanı sıra sahtelerinin basımı da mümkün olmaktadır. Mikro entegre devreli kartlar ise kopyalanma ve bozulma gibi sakıncaları olmayan, 8 ile 16 KB arasındaki bellek güçleri ile ve üzerilerindeki mikro devreler sayesinde manyetik izli kartlardan daha fazla bilgi depolayabilmesi yönüyle de üstünlük taşımaktadır.

Çalışma sistemi, önceleri şube içi (çevrim-dışı/off-line) hizmet veren şubelerden, şubelerarası (çevrim-içi/on-line) çalışan bir sisteme doğru gelişme göstermiştir. Bankalar, bina ve personel masraflarını azaltmak için ATM'leri teknolojik yeniliklerden yararlanarak otogar, üniversite kampüsleri, alışveriş merkezleri gibi hizmet olanağı fazla merkezlere kurarak hem müşteri sayısını artırma, hem de varolan müşteri kapasitesine yer ve zaman faydasını artırarak daha iyi hizmet verme olanaklarını sağlamıştır. ATM'ler sayesinde aynı bina ve personel olanaklarıyla daha çok sayıda müşteriye hizmet götürülebilmektedir.

3.1. ATM'lerin İşlevleri ve Kullanım Etkinliği

- ATM'ler müşterilerinin varolan hesaplarını bakiye ve yazılı döküm almak yoluyla istedikleri zaman kontrol etmelerini sağlar.
- Müşteriler, ATM'ler kanalıyla şube personeline işlem yaptırmaksızın hesabından para çekebilir veya yatırabilir.
- Hesaplar arasında transfer ve havale işlemleri gerçekleştirebilir.
- Düzenli ödemelerin yapılabilmesi için (telefon, elektrik faturaları, kira vb.) ATM'lerden yararlanılabilir.
- Kredi ve döviz işlemlerinden bazıları yapılabilir.
- Günün 24 saatinde hizmet verme yoluyla kolaylıklar sağlar.
- Müşterilerin yanlarında yüklü miktarlarda nakit para taşıma güçlüğü ortadan kaldırır.

Yaşamı kolaylaştıran birçok işlevi olması nedeniyle ATM'ler tüm dünya ülkelerinde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Örneğin A.B.D.'de, ulusal düzeyde hizmet sunmanın ve farklı eyaletlerde şube açmanın yasalarla kısıtlanmış olması nedeniyle, mali kuruluşlara şube açmaya gerek olmadan hizmet verme olanağı bu sistem sayesinde gerçekleşmektedir. Japonya'da da çalışanların ödemelerinin yapılması ve değişik banka hesapları arasında fon transferlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla ATM kullanımını ağırlık taşımaktadır (Karatay, s. 16).

Ülkemizde de 1989 yılı ve sonrasında bankalararası rekabetin artması, bankaları yeni ürünler pazarlamaya ve otomasyona yönlendirmiş bulunmaktadır (TBB, Bankalar, 1990, s. 6).

Bankalarımız dünya genelindeki eğilime uygun olarak 1980 öncesinde bilgisayar kiralamaı tercih ederken, 1980 sonrasında otomasyon altyapısını büyük ölçüde tamamlayarak, yüksek teknolojinin ürünleri olan tüketici kredileri, kredi kartları, ATM'ler, satış noktasından fon transferi uygulamalarında ciddi atılımlar yapmış (TBB, Bankalar, 1990, s. 8-9) ve bu dönemde daha çok sistemler satın alınarak hizmet sağlanmıştır. Bu bağlamda şubelerin banko arkası (back-office) ve banko önü (front-office) otomasyonuna hızla geçen bankalarımız, ATM'lerin de 1989 yılından itibaren hizmete geçmelerini sağlamıştır. Banko önünün otomasyonu müşteriye yönelik hizmetlerin otomasyonu anlamına gelmektedir ve bireysel bankacılık (self-service) hizmetlerine geçişi ifade etmektedir.

Kamu ve özel bankalarda dünya standartlarında hizmet verme çabası gözlemlenmektedir. 1989 yılında 400 civarında olan ATM sayısı hızla artış göstererek 1992 Ekim ayı itibariyle 3209'a ulaşmıştır. Bir fikir vermesi açısından bu sayının 1986 yılı itibariyle İngiltere'de 10.330, A.B.D.'de 69.161, Japonya'da 60.000 olduğu bilinmektedir (TBB, 9.4.1993 tarihli faks mesajı).

Bankaların ATM servislerini kurma sürecinde karar sürecini etkileyen başlıca

faktör, öncelikle sabit ve değişken maliyet unsurlarıyla elde edilen fayda ve gelirin karşılaştırılmasına, kısaca fayda/maliyet analizine dayanmaktadır. Hiç kuşkusuz ATM'ler ilk bakıştaki sade görünümünün tersine donanım, yazılım, kurma, iletişim ağları kiralama veya kurma, bakım, onarım gibi birçok maliyet faktörünü içeren oldukça pahalı yatırımlardır.

Buna karşılık ATM'lerin sağladığı yararlar oldukça önemlidir. Personel ve bina giderlerinin azalması, rutin işlemler yerine daha çok danışmanlık ve denetim süreçleri için çalışan personelin iş verimliliği ve motivasyonunun artması, banka içindeki bilgi akışının hızlanması, yüksek maliyetli bazı fonların daha iyi yönetilmesi için gerekli zaman ve güvenilir bilgiyi sağlama, banka kaynaklarının hangi zamanlarda hangi yönlerde hareket ettiğinin belirlenebilmesi gibi konularda da yarar sağlamaktadır.

ATM'lerin kullanımı, hiç kuşkusuz iki yönlüdür. Müşteri ve personel tarafından kullanılan sözkonusu araçların, hizmet alanı bakımından daha çok müşterilere dönük olduğu açıktır. Ancak, banka personelinin de işlemlerin kontrolü, yatırılan paraların sayımı, makinalara nakit yerleştirilmesi, arıza durumunda sorunun giderilmesi vb. yönlerden konu ile ilgili olduğu bilinmektedir.

Müşterilerin ATM'lerden yararlanma ve hizmet alma düzey ve oranları beklenen hizmet niteliğine yakın olduğu oranda etkin kullanımdan söz edilebilir. Beklenen hizmet niteliği ise bankanın müşterisine sunmak istediği ucuz, pratik ve uzun süreli hizmet anlayışını içermektedir. Dolayısıyla, bankanın vermek istediği hizmetle, müşteriye ulaşan hizmet arasında sapmalar oldukça, alınacak önlemler ve iyileştirmeler sözkonusu olacaktır. Olası sapmalar, aşağıda ele alınacak araştırmanın konusu yapılarak, belirlenmeye çalışılmıştır.

4. ATM'LERİN KULLANIM ETKİNLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Çağdaş ödeme sistemleri içinde ülkemizde en yaygın durumda olan araç ATM'lerdir. Kullanım ve hizmet alma konusunda toplumun değişik kesimlerinde sık sık tartışma konusu olması ve farklı tepkilerle karşılanması nedeniyle teknolojik gelişmelerin toplumsal değişim üzerindeki etkisini belirleyebilme açısından ilginç bulunmuş ve bu amaçla kullanıcı durumundaki banka müşterilerinin görüşüne başvurularak bir durum saptaması yapma fikri doğmuştur.

Ayrıca, bankacılıkta bilgi teknolojisi ve bilgisayar kullanımı konusunda yapılan birçok araştırmanın daha çok teknik ve mekanik yönlü olması, insan davranışı ve toplumsal alışkanlıklara ilişkin araştırmalara olan gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Görüşülen bazı banka yöneticileri de bu yönde görüş belirterek ATM kullanımı konusunda araç sayısını belirten istatistikler dışında doyurucu çalışmalar yapılmadığını vurgulamışlardır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, değişik şehirlerden yaş, cinsiyet ve meslek ayrımı yapılmaksızın görüşme yapılan 270 kişi ile gerçekleştirilmiştir. İzmir, Manisa, Ankara ve Bursa illerinde oturan ATM kullanıcılarından 40 soruyu içeren bir anket formunu cevaplandırmaları istenmiştir. Anket formunda yer alan sorular konu bütünlüğü sağlaması açısından beş grupta toplanmış ve değerlendirme de bu merkezde yapılmıştır. Sorulara Likert tipi ölçümleme (1 ve 5 arasında dereceleme) kullanılmıştır. Her soruda yer alan ifade cevaplayıcının görüşüne sunulurak «çok uygun», «uygun», «kararsızım», «uygun değil», «hiç uygun değil» seçeneklerinden birini işaretlemesi istenmiştir.

Örnekleme, Kamu ya da özel banka müşterisi olduğuna bakılmaksızın 1992 Kasım - 1993 Şubat ayları içinde, ATM kullanıcılarının toplu olarak bulunabileceği yerler saptanarak (okul, işyeri vb.) içlerinden ankete katılmak isteyenlerle görüşülerek oluşturulmuştur.

4.3. Araştırmanın Bulguları

Cevaplar Microstat paket programı kullanılarak değerlendirilmiş, frekans ve % dağılımları verilerek cevapların karşılaştırmalı olarak izlenmesine çalışılmıştır. Ancak, değerlendirme sırasında 1 ve 2 ile 4 ve 5 dereceler arasında fazla farklılık olmadığı, uygunluk veya uygun olmama durumlarının birbirine yakın oranda işaretlendiği görüldüğünden, sonuçların daha rahat izlenebilmesi açısından dereceleme nin üçe indirilmesi yolu benimsenmiştir. Aşağıda her bir soruya verilen cevap ve değerlendirmeler yer alacaktır. Frekans sözcüğü veya kısaca F simgesi o soruya ilişkin seçenekleri tercih eden kişi sayısını göstermektedir.

4.3.1. Örneklemin Yaş Dağılımı

Örnekleme oluşturan grubun genç ve aktif nüfus grubu üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durumun temel nedeni örneklemin oluşturulduğu alanın eğitim kurumları ve işyerlerinden oluşturulmasıdır. Bir başka nedeni ise 60 yaşın üzerinde bulunan kişilerin bu tür elektronik hizmetlere uyum sağlayamaması sonucu kullanım alanı dışında kalmalarıdır (Tablo 1).

Tablo 1: Örneklemin Yaş Dağılımı

Yaş Gurubu	Frekans	% Dağılımı
0-20	16	6
21-40	216	80
41-60	36	13
61-80	2	1
TOPLAM	270	100

4.3.2. Meslek Dağılımı

Anketi cevaplayanların önemli kısmını memur, serbest meslek sahibi ve öğrenciler oluşturmaktadır. İşçi ve ev hanımı kitlesi örneklem içinde düşük oranda yer almaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: Örneklemin Mesleklere Göre Dağılımı

Meslek	Frekans	% Dağılımı
Memur	120	44.5
İşçi	18	7.0
Serbest	60	22.0
Öğrenci	68	25.0
Ev hanımı	4	1.5
TOPLAM	270	100.0

4.3.3. Kullanılan Elektronik Kartların Bankalara Göre Dağılımı

Örnekleme oluşturan grubun % 56'sı kamu, % 44'ü özel bankalara ait elektronik kartlara sahiptir. Kamu bankalarının daha yüksek bir orana sahip olması, kurumların personelinin aylık ödemeleri için kamu bankalarıyla anlaşmalar yapmayı tercih etmesiyle açıklanabilir (Tablo 3).

Tablo 3: Örneklemin Kullandığı Elektronik Kartların Bankalara Göre Dağılımı

Banka Türü	Frekans	% Dağılımı
Kamu Bankası	152	56
Özel Banka	118	44
Toplam	270	100

4.3.4. Müşterilerin ATM Kullanım Nedenleri

Genel olarak ATM'leri kullanım nedenleri sorulan banka müşterileri tercih nedenlerini şöyle belirtmişlerdir (Tablo 4):

Tabloda görüldüğü gibi ATM'lerin benimsenme nedenleri içinde % 91 kabul oranı ile hizmet hızı ve süresinin uzunluğu özellikleri yer almaktadır. İkinci derecede tercih nedeni işlem maliyetinin düşük olması (provizyon ücretlerinin olmaması) ve işlem hatalarının azlığıdır.

Tablo 4: Müşterilerin ATM Kullanım Nedenleri

Tercih Nedeni	Görüşüme Uygun		Kararsız		Görüşüme Uygun Değil		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%
1. Banka personelinden hızlı hizmet vermesi	246	91	2	1	22	8	270	100
2. İşlem maliyetinin düşüklüğü	192	71	46	17	32	12	270	100
3. İşlem hatalarının azlığı	192	71	32	12	46	17	270	100
4. Hizmet süresinin uzunluğu	246	91	4	2	20	7	270	100
5. Personel tepkilerinin ATM'de bulunmaması	178	66	34	13	58	21	270	100
6. Özel telefon hatlarıyla sistemi kullanabilme	160	59	54	20	56	21	270	100

4.3.5. ATM Kullanımında Karşılaşılan Güçlükler

Kullanıcıların ATM'lerden yararlanma sırasında karşılaştıkları güçlükler, genel olarak sistem hakkında tartışmalar yaratmakta ve tepkilere neden olmaktadır. Söz konusu sıkıntı ve güçlükler ve karşılaşma sıklıkları «Tablo 5»te toplu olarak gösterilmektedir.

270 kişiden oluşan örneklem grubunun % 61'i hiçbir güçlükle karşılaşmadığını belirtmektedir.

Güçlükle karşılaştığını bildiren % 32 (kararsızların da bir kısmının bu grupta olacağını varsayarak, yaklaşık % 35) oranındaki kesimin en çok karşılaştıkları güçlükler şöyle sıralanabilir: Teknik arızaların ve bir defada çekilebilen paranın kısıtlı olması (% 68), şubelerarası iletişim kurma güçlüğü ve ATM'lerde nakit bulunmaması...

Özellikle maaş gibi periyodik ödemelerin yapıldığı dönemlerde ATM'ler üzerindeki yoğun talep sık sık hat arızalarına yol açmakta ve hak sahipleri bir süre işlem yapamayarak, bu durumdan zarar görmektedirler. Ayrıca, ATM'lerin kapalı bölmeler içinde bulundurulmaması, güvenlik ve şifre sayısının başkalarının görülebilmesi gibi sakıncalı durumlar yaratmaktadır. (Karşılaşılan güçlükler arasında % 39 oranında yer verilmektedir). Yine örneklemin % 35'i, karşılaştıkları güçlükler nedeniyle bankalarını değiştirmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5: Müşterilerin ATM Kullanımı Sırasında Karşılaştıkları Güçlükler

Kullanım Güçlükleri	Görüşüme Uygun		Kararsız		Görüşüme Uygun Değil		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%
1. Teknik arızaların çokluğu	180	67	16	6	74	27	270	100
2. Şubelerarası iletişim kurma güçlüğü	168	62	22	8	80	30	270	100
3. ATM'de para nakit bulunmaması	142	53	26	10	102	37	270	100
4. On-line ağının yurt çapında yoğun olmaması	120	45	20	7	130	48	270	100
5. ATM'lerin özel bölmeler içinde bulunmaması	104	39	46	17	120	44	270	100
6. ATM kullanımı sonunda banka kayıtlarıyla uyumsuzluk	84	31	32	12	154	57	270	100
7. Bir kezde çekilen paranın sınırlı olması	182	68	14	5	74	27	270	100
8. Karşılaştığım güçlükler beni bankamı değiştirmeye zorluyor	108	40	44	16	118	44	270	100
9. Hiçbir güçlükle karşılaşmıyorum	166	61	18	7	86	32	270	100

4.3.6. Müşterilerin ATM ve Banka Seçimini Etkileyen Nedenler

Banka müşterileri ATM hizmeti almak istedikleri bankada hesap açtırmak/ bulundurmak ve bu hesap için kullanılmak üzere plastik kart almak durumundadırlar. Bu nedenle hangi bankanın ATM hizmetinden yararlanacaklarına karar verirken deneyimleri, banka ve personelin politika ve tutumları, edindiği izlenim ve bilgiler belirleyici rol oynayacaktır. Etkili durumları saptayabilmek için yöneltilen sorulara verilen cevaplar ve % dağılımları «Tablo 6»da verilmektedir.

Müşteriler, ATM hizmeti alacakları banka seçiminde öncelikle iletişim ağının yurt çapında yaygın olup olmadığına (% 82), yeni teknolojik hizmetlerde öncü rolü oynaması, hizmet çeşidinin fazla olması (% 67) gibi nedenleri dikkate almaktadır-

lar. Kurum ödemeleri nedeniyle yapılan anlaşmalarla tercih edilen banka «% 55» oranında olup aynı zamanda özel bankaların kamu bankalarına oranla daha çok tercih edildiği (% 54 ve % 47) görülmektedir.

Tablo 6: Müşterilerin ATM Hizmeti Almak İstedikleri Bankayı Seçim Kriterleri

Seçim Nedeni	Görüşüme Uygun		Kararsız		Görüşüme Uygun Değil		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%
1. Bankanın eski müşterisi olmam	164	61	10	4	96	35	270	100
2. Kartın kolay verilmesi	176	65	26	10	68	25	270	100
3. Kamu bankası olması	126	47	16	6	128	47	270	100
4. Özel bankası olması	146	54	24	9	100	37	270	100
5. İletişim ağının geniş olması	222	82	16	6	32	12	270	100
6. Hizmet çeşidinin fazla olması	180	67	46	17	44	16	270	100
7. Çalıştığım kurum ile bankanın anlaşma yapması	148	55	12	4	110	41	270	100
8. Yakınlarının tavsiye etmesi	128	48	20	7	122	45	270	100
9. Yeni hizmetlere öncülük etmesi	182	68	36	13	52	19	270	100

4.3.7. Müşterilerin En Sık Kullandığı ATM'i Tercih Nedenleri

Müşterilerin en sık kullandığı ATM'lerin ev ya da işyerlerine yakın olduğu (% 83) görülmekte ve teknik arızaların az olduğu ATM'lerde kapalı bölme içinde bulunanların daha çok tercih edildiği (% 69 ve % 66) izlenmektedir (Tablo 7).

4.3.8. ATM Kullanımının Türk Toplumuna Uygunluğu

«Sizce ATM uygulamaları Türk toplumunun alışkanlık ve eğilimlerine uygun mudur?» sorusunu cevaplayanların % 52'si, ATM kullanımının Türk toplumunun

Tablo 7: En Sık Kullanılan ATM'i Tercih Nedeni

Tercih Nedeni	Görüşüme Uygun		Kararsız		Görüşüme Uygun Değil		Toplam	
	F	%	F	%	F	%	F	%
1. Teknik arızaların az olması	186	69	30	11	54	20	270	100
2. Ev veya işyerine yakın olması	226	83	8	3	36	14	270	100
3. ATM'nin kapalı bölmede olması	178	66	34	13	58	21	270	100
4. Arıza durumunda personelin ilgili olması	156	58	40	15	74	27	270	100

eğilim ve alışkanlıklarına uygun olmadığını belirtmekle birlikte, % 45'i aksi görüşü savunmaktadır. Elektronik sistemleri kullanmada, hiçbir güçlükle karşılaşmadığını belirten % 61'lik orana karşın, ATM'lerin uygun olmadığı görüşünün savunulması kanımızca bireysel bankacılık hizmetlerinin bir eğitim ve alışkanlık sorunu olması ile açıklanabilir (Tablo: 8).

Gerçekten örneklem oluşturulması sırasında 50 üzerindeki yaş grupları ve ev hanımları arasında ATM kullanımının yüksek olmadığı görüldüğünden, rasgele seçim yerine kümelendirme yoluyla ana kütle belirlemeye gidilmiştir. Kullanım alışkanlığı olan belli kesimlere (seyahat edenler, öğrenciler, iş adamları ve memurlar) dışındaki alanlarda ATM sistemine özellikle yaş ortalaması yüksek gruplarda kuşkuyla ve tereddütle bakılmakta, sisteme sempatik yaklaşılmamaktadır. Kişisel gözlemler sonucu, cevaplayıcıların görüşleriyle paralellik saptanmakta ve ülke geneline bakıldığında, geniş kabul alanları yerine sınırlı kullanımlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle araştırma örneklemini de arzu edildiği oranda geniş tutulamamıştır.

Tablo 8: ATM Kullanımının Türk Toplumuna Uygunluk Derecesi

Seçenekler	Frekans	% Dağılımı
Uygundur	120	45
Kararsız	10	3
Uygun Değildir	140	52
Toplam	270	100

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

ATM kullanımının bireysel ve çağdaş elektronik bankacılık hizmetlerinin bir örneği olarak ele alındığı bu araştırmada, özellikle kullanıcı-müşteri yanlı bir örneklem oluşturularak elektronik banka kartları aracılığıyla ne derece yararlı ve pratik bir kullanım alanı doğduğu incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ATM'lerin kullanım etkinliği ölçü alınarak bazı çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Toplu ve özet olarak ele alınırsa şu sonuçlara varılmıştır:

1 - Dünya bankacılık hareketi içinde iyi bir yer edinmek için öncelikle ülke düzeyinde gelişmiş sistemleri yaşama geçirmek gerektiği inancıyla hareket eden Türk Banka Sistemi, özellikle 1980'li yıllarda, gerek kamu gerek özel kesimde yer alan bankalarıyla büyük bir hızla otomasyon ağı kurma hamlesi içine girmiştir.

2 - Teknolojik gelişmeler sonucu bankacılık hizmetlerinin değişen çehresi içinde, özellikle mevduat işlemleri ve ödeme sistemleri önem kazanmıştır. Çağdaş/elektronik ödeme sistemleri, geleneksel ödeme sistemlerinin yerini almaktadır. Ülkemizde en yaygın elektronik fon transfer aracı olarak ATM'ler kullanılmaktadır.

3 - ATM'ler işlem hızı, hizmet süresi ve işlem maliyetinin düşüklüğü nedeniyle müşterilerce benimsenmiş; ancak, sık sık karşılaşılan teknik arızalar, sınırlı miktarda para çekilmesi, ödeme anında nakit bulunmaması gibi nedenlerle yakınma konusu olmuştur.

4 - Müşterilerin bir tek bankaya ait kart bulundurma yoluyla değişik il ve bölgelerde hizmet alması oldukça güçtür. Her bankanın kartını bulundurmak içinse, bir o kadar açık ve işleyen hesaba ihtiyaç olacaktır. Bu nedenle sistemin yaygınlaşarak geniş kitlelerce kabul görmesi, bankaların yurt çapında otomasyon ağlarını genişletmeleri ve bankalararası birleşik bir elektronik sistem kurulmasıyla daha kolaylaşacaktır.

5 - Bir hizmetten en çok faydayı elde etme ondan doğru yararlanmayı gerektirir. Oysa halkımızın genellikle bilgisayar ve elektronik hizmetlere henüz yeterince sıcak baktığını söylemek güçtür. Banka yöneticileriyle yapılan görüşmelerde de doğrulandığı gibi yaşlı insanların ATM hizmetleri yerine alışkın oldukları banka personeliyle diyalog kurma yanlısı olmaları yüzünden, bu tür hizmetleri genç ve orta yaşlı kuşağın kullanımı daha yoğun görünmektedir. Bu nedenle özellikle emekli ödemeleri yapılan kesimin ATM kullanımına özendirilmesi için banka personelinin inandırıcı telkinleri yararlı olacaktır.

◆ İşten önce para, başarıdan önce de ödül istemeyelim. Koşu alanlarında başarılı olanlar, armağanlarını koşudan sonra alırlar.

6 – Öte yandan banka kartlarının kaybı, açık alanlarda bulunan ATM'ler nedeniyle şifre sayılarının başkalarının öğrenilmesi gibi durumlarda kullanıcıların dikkatli olması gerekmektedir. Bu yüzden bankaların önemli oranda yazışma ve işlem yapmakta oluşları, ATM'ler sayesinde azalan iş yükünün yerine yeni işler yaratmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- KARATAN, Figen; «Bankacılıkta Ödeme Sistemlerinin Otomasyonu: Elektronik Fon Transfer Sistemleri», Türkiye Bankalar Birliği Yayını No. 162, Ankara 1990.
- TIRYAKI, Çiğdem A.; «Elektronik Fon Transferi – 1», T.C. Merkez Bankası Bankacılık Genel Müdürlüğü Yayını, Seri No.7, 1989.
- TOPRAK, Meral; Mehmet TANYAŞ; Gülnihal T. KENANOĞLU; Muzaffer SOYSAL; «Bankacılık Sektöründe Bilgisayar Kullanımı», Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No. 452, Ankara 1991.
- TOPRAK, Aziz; «Geleceğin İşsizleri: Bankacılar», Sistem: Bilgisayar Kültürü Dergisi, Ocak 1990.
- Türkiye Bankalar Birliği; «Bankalarımız 1989», TBB Yayını No. 159, Ankara 1990.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

- Genel Ekonomik Görüşler ● Serbest Pazar Ekonomisi ● Ekonomik Kalkınma ve Kalkınma Stratejileri
 ● 24 Ocak Kararları ve Ozal Hükümetlerinin Ekonomi Politikaları ● Gelir Dağılımı ● Vergi Politikası
 ● Para ve Faiz Politikası ● Kur Politikası ● Konvertibilite ● Dış Borçlar ve İç Borçlar ● IMF Politikaları
 ● Sermaye Piyasası ● Özelleştirme ● Kamu İktisadi Teşebbüleri ● Ekonominin Demokratikleşmesi ● Ekonomik Politika ile İlgili Bazı Öneriler ● Çeşitli Ekonomik Konular

1980 sonrası izlenen ekonomik politikanın bir eleştirisi niteliğinde olan bu kitap, tartışmaya açık olmak üzere alternatif politikalar önermekte, ekonomide bazı gerçekleri yakalamayı amaçlamaktadır.

*Fiyatı 24.000 TL/Öğrencilere indirimli
 (Öğrencilerin yayınevine başvurmaları)*

Politikada Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
Toplumsal Davranışlarda Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
Enflasyonda Gerçeği Arayış (Hazırlanıyor)

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad. No: 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul, Tel: 513 59 68

Dış Basından

Derleyen: TUNÇ ERKANLI

Asya, Dikkat!.. (*)

İKi yıllık ekonomik reform Hindistan'ı değiştirdi; bu politika sürdürülürse geleceği parlak görünüyor. 1988'de Hindistan'ın ekonomik büyümesi yılda % 10'a ulaştı. Şimdi ise % 5'in altında. Bu yanlıtıcı sayıların altında çok etkili bir ekonomik yönetim öyküsü gizlidir.

80'li yıllardaki gelişmenin finansmanı dış borçlardaki muazzam bir artışa ve rekor düzeyde bütçe açıklarına neden olan ödünç alma furysı ile sağlanmıştı. Ancak, 1990 - 1991'de yüksek petrol fiyatları ve kaçan sermaye Hindistan'ın döviz rezervlerini tüketince parti sona erdi. Başbakan Narasimha Rao dış borçları ödeyememe durumuna düşmemek için Maliye Bakanı Manmohan Singh'in yardımı ile devalüasyon ve deflasyon'a başvurdu. Bu kemer sıkma programı ekonomiyi dışa açmayı amaçlayan reformlarla birleştirilmişti. Bileşim sonuçlar vermeye başladı.

N. Rao'nun iktidara geldiği Haziran 1991'de GSMH'nın % 8.9'u kadar olan bütçe açığının bu yıl % 4.7'ye düşmesi bekleniyor. Bu olgu iyi bir muson yağmuru ile birleşince, enflasyonu 1991 Ağustos'undaki tepe noktası olan % 17'den % 6.1'e indirdi. Yeni dışa açılma politikaları 2.2 milyar dolarlık dış yardım önerileri getirdi. Çin'in 1991'de elde ettiği 4.4 milyar doların yanında bu bir dere gibidir ama, Hindistan'ın 80'li yıllarda elde ettiği ortalama 150 milyon dolarla karşılaştırıldığında sele benzer. 1991-92 döneminde % 1.2 olan GSMH artışı 1992-93'de hatırı sayılır bir düzeye, % 4.2'ye yükselmiştir. 1992-93'de biraz düzelerek % 2.9'a çıkan sanayi üretimi artışının bu yıl % 6'ya varması bekleniyor.

(*) The Economist, 26 Haziran 1993.

Bütçe açığına yapabileceği olumsuz etkiyi göz önünde tutan IMF'nin karşı çıkmasına rağmen, ekonomiyi canlandırmak için bu yılki bütçede gümrük vergileri 1.5 milyar dolar indirildi. Özellikle eski Sovyetler Birliği ile yapılan ticaretin çöküşü nedeniyle geçen yıl ihracat, ümit kırıcı bir biçimde sadece % 3.6 artmıştı; ancak, M. Singh rupiyi ticari hesaplar için konvertibl yapıncı şaha kalktı. 1993 Nisan ayında % 28.9 artarak beklenmeyen bir fazlalık bile yarattı.

N. Rao onbeş sanayi kolu dışında izin alma zorunluluğunu kaldırdı ve kamu sektörüne ayrılan alanların listesini de 17'den 6'ya indirdi. Tüketim ürünleri dışındaki bütün ithalat kotaları kaldırıldı ve en yüksek gümrük vergisi % 200'den % 85'e indirildi. Rupee ticaret için konvertibl kıldı; ancak bu, sermaye hareketleri için geçerli değil. Yabancı yatırım kurumlarının menkul kıymet borsalarına girmelerine müsaade edildi. Kamu sektörüne verilen sübvansiyonlar çok büyük ölçüde azaltıldı ve bazı devlet şirketleri hisselerinin % 20'ye kadarı özel yatırımcılara satılarak 2 milyar dolara yakın bir gelir elde edildi.

Hindistan'ın yavaş standartlarına göre bu bir devrim demektir. Ancak, Güneydoğu Asya standartlarına göre pek çok iş yarım kalmıştır. Kırtasiyecilik, bürokrasinin alt kademelerinde olduğu gibi yerel yönetimlerde de hâlâ bir problemdir. Her ne kadar artık bir fabrika açmak çok daha kolaysa da, kapamak gene de zordur. Kanunlar eyalet yönetimlerinin izni olmadan kısıtlama ya da kapatmayı yasaklıyor; bu izin ise pek verilmiyor. Sonuç olarak şirketler zarar eden işletmeleri bırakıp gidiyorlar. Sübvansiyonları artırmak için yapılan politik baskılar hâlâ çok güçlü ve devlet bir yıl kadar önce kaldırılan fosfat gübresi sübvansiyonlarının bir bölümünü yeniden getirdi.

Bununla birlikte alınan sonuçlar etkileyici ve iyileşme hızlı olacağa benziyor. Pek az ülke IMF gözetimindeki bir reform programından böyle mutlu sonuçları bu kadar çabuk almıştır. Gene de N. Rao seçmenlerden pek minnettarlık bekleyemez. Çođu, 90'lı yıllardaki sıkıntılar için 80'li yılların hovardalığını değil, onu suçlama eğilimindedirler. Zaten seçmenlerin çoğunluğuna göre, bütün partilerdeki politikacılar yalancı ve hilekârdır; Kongre Partisi'nin reformların cennete götürürece-

Sayın Okurumuz,

1993 yılı abonemenizi yenilediniz, değil mi?

Teşekkür ederiz...

ği, muhalefetin ise cehenneme götüreceği yolundaki iddialarını şüphe ile karşılarlar.

Ayrıca, günümüzde Hindistan siyasi hayatına din, kast ve bölgecilik sorunları egemendir. Bunlar insanların ayaklanıp cinayet işlemelerine neden olurken, ekonomik bildiriler onları sadece esnetiyor. Gene de din ve kast üzerinde yoğunlaşmanın ekonomik reformculara yardımı olmuştur. N. Rao'yu, dincilik oyununda Bhara-tiya Januta partisinin alt edemeyeceğine ve bu nedenle gelecek seçimlerden önce ekonomik alanda kendisini göstermesi gerektiğine inandırdılar. Ayaklanmalar da herkesin zihnini meşgul ettiğinden, reformlara sol kanattan gelen eleştiriler kana kan yaygaraları içinde boğulup kaldı.

Diğer yönden din kavramları bazı eyaletlerdeki ekonomik faaliyetleri felce uğratmış, dış yatırımcıları korkutmuş ve vergi gelirlerini azaltmıştır. N. Rao Hükümeti'nin sağlamlığı sürekli spekülasyonlara neden olmaktadır. Sağladığı dikkat çeken gelişmeye rağmen, Moody's ve Standard and Poor's gibi kurumlar, politik alandaki belirsizlikler nedeniyle Hindistan'ın borçlanma notunu henüz yatırım düzeyine çıkarmamışlardır.

Bu belirsizlik, 1992'deki 1.6 milyar dolarlık banka tahvilleri suiistimali nedeniyle hakkında soruşturma açılan Harshad Mehta'nın politik himaye sağlamak için 4 Kasım 1991 tarihinde N. Rao'ya konutunda nakit 10 milyon rupi (390.000 dolar) verdiği iddiası ile daha da artmıştır. N. Rao, o saatte bürosunda olduğunu ileri sürerek para aldığını reddetti. İktidardaki partinin şöhreti o kadar kötüdür ki, pek çok kişi Başbakan yerine H. Mehta'ya inanma eğilimindedir. Hükümet'in derlerini müthiş bir savaşçı olan H. Mehta'nın avukatı Ram Jethmalani de arttırmaktadır. Bir İsveç silah firması olan Bofors'la olan ilişkilerdeki skandal nedeniyle Rajiv Gandhi'ye çamur atarak o dönemdeki hükümetin 1989 seçimlerini kaybetmesine yardımcı olmuştur. Muhalefet partileri tarihin tekerrür edeceğini ümit ediyorlar.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suternezisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 518 17 32 • YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1993 İÇİN YILLIK ABONE : 180.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 90.000 TL • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443-2, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi 256319, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME : Yazı-evi, Telefon: 512 60 43 • BASKI : Kent Basmamevi Telefon: 528 08 15 • CİLT : Dostlar Ciltleri Telefon: 526 59 24 • BASKI TARİHİ : 2 Ağustos 1993 • GENEL DAĞITIM: YAYSAT •

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (HAZİRAN 1993)

Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Toplan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Falz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	2.6	2.0	2.8	6.9	-95.6	-80.6	3.24	6.00	3.19
Avustralya	2.6	2.9	2.5	10.7	0.6	-11.1	5.10	9.50	5.10
B. Almanya	-2.8	-0.3	3.7	8.0	21.9	-27.3	7.50	10.00	6.83
Belçika	1.6	-0.2	3.2	9.4	-2.0	5.1	6.81	11.00	6.25
Fransa	0.4	-2.3	3.5	10.9	5.9	3.1	7.06	8.60	7.00
Hollanda	-0.6	-0.7	2.9	5.0	5.7	6.9	6.55	9.25	6.55
İngiltere	1.0	4.0	4.0	10.4	-25.4	-21.9	5.81	7.00	5.78
İspanya	-0.2	1.5	7.8	16.4	-30.4	-24.0	10.95	12.25	8.00
İsveç	-3.9	5.5	4.4	7.5	6.4	-4.1	8.39	10.50	8.30
İsviçre	-1.1	-0.1	7.4	4.3	1.2	17.1	5.25	7.25	4.75
İtalya	-0.3	5.4	2.6	10.6	-10.3	-26.6	10.00	11.88	b.d.
Japonya	-0.3	-3.0	2.2	2.3	138.7	128.1	3.20	4.00	3.03
Kanada	1.7	3.9	2.6	11.4	9.0	-21.0	4.63	6.00	4.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. **Kaynak:** The Economist, 26 Haziran - 2 Temmuz 1993

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B.; İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. ORHAN ELMACI

Küreselleşme Süreci İçinde Türkiye Sanayiinin Rekabet Gücünü Artırmanın Yolları

GÜNÜMÜZ dünyası her alanda olduğu gibi, ekonomik alanda da hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Özellikle serbest piyasa ekonomisi modelinin, ulusal ekonomileri koruyan sosyal ve siyasal engelleri aşması, dünya pazarlarına yeni sanayileşmekte olan ülkelerin hızla katılması, çevre bilincinin artması, tüketici bilinçlenmesi, kıt kaynakların daha verimli kullanılması gerektiğinin anlaşılması, işletme düzeyinde yeni bir anlayış arayışına doğru hızla ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. Bu değişim süreci, ulusal sınırlar bir yana kıtalararası sınırları dahi aşmış ve kısa sürede küresel (global) uzlaşmaya dönüşerek, «küresel bir anlayış» haline gelmiştir.

Türk sanayicisinin önündeki güncel konu, bu küresel uzlaşmanın ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, bu uzlaşmadan nasıl yararlanılabileceğini anlamak ve bu uzlaşmaya uyum sağlayacak stratejik çözümleri kısa sürede üretmektir. İşte biz bu çalışmamız-

da küreselleşme süreci içinde Türk sanayiinin rekabet gücünü artırmanın yollarını araştırıp, bu çözüm önerilerini genel olarak ortaya koyacağız.

Küreselleşme olgusu, bir anlamda ekonomik işbirliği ve tercihli ticaret anlaşmaları ile bölgesel bazda başlamıştır. Günümüzde bu ekonomik işbirlikleri ve tercihli ticaret anlaşmaları önemi korumakla birlikte, dünyadaki ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmeler ve özellikle Sovyetler Birliği'nin ekonomik siyasal ve sosyal olarak dağılması, dünyamızda yeni gelişmelere, yeni dengelerin kurulmasına neden olmaktadır.

Yazarın Notu: Bu yazı, 29.5.1992 tarihinde Anadolu Üniversitesi Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nce Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası'nda düzenlenen «Küreselleşen Pazarlarda Rekabet Stratejileri» konulu sempozyumda sunulan «İşletmelerin Küresel Pazarlar Yönelimli Stratejik Rekabet Gücü Analizi» adlı bildirimizden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Günümüzde ticaret alanında uluslararası başarı artık ülke bazında değil, işletmeler bazında ölçülmektedir. Bu bağlamda, işletmeleri daha çok küresel pazarlara açılan ülkeler, daha başarılı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü, uluslararası piyasalarda ülkeler değil, işletmeler, rekabet etmektedir. Bu nedenle küreselleşme olgusunu işletmecilik açısından tanımlamak ve incelemek gerekir.

İşletmecilik açısından küreselleşmeyi; «bir işletmenin gelişip büyümesi, yenilenmesi ve hatta mevcut durumunu koruması için, tüm faaliyetlerini dünyadaki değişim sürecine göre oluşturmasıdır» diye tanımlamak olurludur. Bu tanıma, daha açık bir biçimde ortaya koyacak olursak, bir işletmenin tüm çabalarında ölçüt olarak ulusal ya da uluslararası sınırlarda faaliyet gösteren işletmeleri değil, küresel faaliyet gösteren işletmeleri yakalamasıdır. Küreselleşme eğiliminde olan bir işletmenin ölçüsü (kıyaslama kriteri) küresel verimlilik olmalıdır. Bu bağlamdan hareketle «Küresel verimlilik nedir?» ya da «Küresel verimlilik ne olmalıdır?» sorusunu yanıtlamak gerekir.

Küresel verimliliği; «dünyadaki var olan kaynakların işletmeler tarafından en rasyonel bir biçimde, gelecekte ödünç alındığı unutulmadan kullanılmasıdır» diye tanımlamak olurludur. Küresel verimliliğe, serbest piyasa ekonomisi içerisinde; dünya standartlarında kaliteli mamul ya da hizmet üretmekle, kaliteyi bozmaksızın hatta artırmak suretiyle rakiplere karşı daha düşük fiyatlı mamul ya da hizmetleri piyasaya sunmakla, daha kullanışlı

mamuller geliştirmekle, çevreyi atık ve artıklarla kirliletmeksizin ulaştırılması gerekir.

Genel olarak küreselleşmenin dört kritik unsuru vardır: Bunlardan birincisi *işbirliği*, ikincisi *verimlilik*, üçüncüsü *bilgilenme*, dördüncüsü *bütünleşmedir*. Bu dört kritik unsur çerçevesinde işletme bazında rekabet stratejileri geliştirmek olasıdır.

Ülkemizde uygulanan ihracata dayalı ekonomik büyüme politikaları çerçevesinde uluslararası pazardan daha fazla pay alma ve dış rekabete karşı daha etkin mücadele vermenin sağlıklı ve istikrarlı yolu, rekabet gücünü artırmaktır. Rekabet gücünü artırmanın yolu ise; rekabet gücünü etkileyen iki temel faktörü, diğer bir deyişle genel verimliliği yükseltmekten ve maliyet üstünlüğü sağlamadan geçmektedir.

Genel verimlilik yükseltilirken ve maliyet üstünlüğü sağlanırken, *geliştirme* (improvement), *yenilik* (innovation) ve *kalitenin yükseltilmesi* (upgrading) gözardı edilmemek gerekir.

1980'den bu yana dışa dönük serbest piyasa ekonomisini yerleştirmeye çalışan Türkiye'de rekabet konusunda çok az adım atıldığı gözlenmektedir. Rastgele dağıtılan teşvikler, istisnalarla bozulmuş bir vergi sistemi, gümrük duvarları, tekelleşmeyi önleyici etkili bir Rekabet Yasası'nın yokluğu, büyük bankaların bir türlü kırılmayan egemenliği, ihmal edilen küçük işletmeler, objektif kriter gözetilmeden kurtarılan batık şirketler sayılabilir. Mevcut bu olumsuz gelişmelere karşın, küreselleşme süreci içinde dev-

letin siyasal baskılara, grup çıkarları-na karşı direnebilmesi, rekabet ortamını yerleştirmek için gerekli olan tüm düzenlemeleri yapması gerekmektedir.

Küreselleşme süreci içinde Türk sanayicisinin rekabet gücünü artırmada hükümete düşen görev, ülkenin iş-gücü ve sermaye kaynaklarını yüksek ve artan verimliliğe göre yönlendirmek olmalıdır. Bir başka deyişle, hükümetin bu tür bir dinamizmi ve kalite iyileştirmesini (upgrading) teşvik etmesi gerekir. Hükümetin amacı, işletmelerin mevcut sanayilerdeki rekabet üstünlüklerinin artırılması için daha sofistike teknolojilerin kullanıldığı pazar

bölgelerine geçebilmelerine olanak verecek çevre oluşturması gerekir. Ayrıca, hükümet politikası, işletmelerin daha yüksek verimliliklerin elde edildiği yeni sanayilere geçebilmelerini desteklemelidir.

Kısaca özetlemek gerekirse; bu koşullarda hükümetin görevi, ulusal rekabet üstünlüğünün belirleyicilerini (üretim faktörleri, talep, yan sanayiler ile işletme stratejisi, yapısı ve rakipler), rekabet ortamını yaratmak üzere itici ve zorlayıcı biçimde etkilemek olmalıdır. Unutulmaması gereken, rekabetin olmadığı bir ülkede demokrasinin de olamayacağıdır.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru:

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1993 sayısından başlayarak şöyledir:

Arka kapak	: 5.000.000 TL
Ön kapak içi	: 3.500.000 TL
Arka kapak içi	: 3.500.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 3.000.000 TL
Tam sayfa	: 2.500.000 TL
Yarım sayfa	: 1.300.000 TL
Çeyrek sayfa	: 750.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru:

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

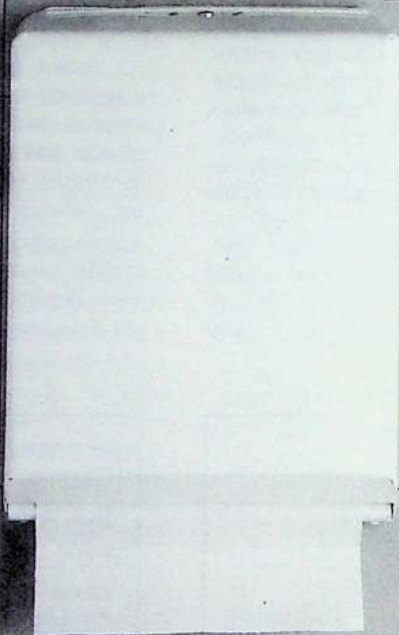
Ocak 1993 sayısından itibaren 12 sayı için: (KDV dahil):

Yıllık Abone	: 180.000 TL
Öğrenci Abonesi	: 90.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresinize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıdaki belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir. Lütfen sonucu tarafımıza bildiriniz.

Akbank Türbe Şubesi: 443-2
İş Bankası Cağaloğlu Şubesi: 256319
Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi: 2269-9
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi: 768

İşyeri... Tam yeri!

Extra Marathon Havlu... Marathon Havlu!

Çok ekonomik

Marathon Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. İslak elle havlu alınırken diğer yaprakların ıslanmasından önüne geçiliyor... sayılganlık önleniyor. İslak ya da kuru... Marathon Havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathon yeterli.

Çok sağlıklı

Her hareketle tek bir havlu alınmasını sağlayan "multifold" katlama yöntemi Marathon Havlularda var. Başkalarınınca el sunulmuş, temiz havlularla ulaşmanın en sağlıklı yolu.

Çok pratik

Özel dispenser ile Marathon Havlular sık, dekoratif. Elektrikli kurutma makinelerinin bakım, onarım, tekniği Havluların yıkama, atılma sorunları ortadan kalkıyor.

İPEKKAĞIT

Extra Marathon Havlu ya da Marathon Havlu! İşyeriniz için en uygununu seçin. Dünyanın yararlandığı bu kolaylıktan siz de yararlanın... İşyerinize ekonomik, sağlıklı, pratik, Marathon temizliğini kazandırmak için. Girişim Pazarlama Kurumlar Müdürlüğü, (1) 274 27 00' ularınızla iletişime geçebilirsiniz.

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

50 nci TC Hükümeti, 5 Temmuz 1993 günü TBMM'den güvenoyu alarak resmen göreve başlamış bulunmaktadır. Hükümet'in ilk yayınladığı genelge, kamu kuruluşlarının bütün vatandaşlara eşit ve tarafsız davranmaları, devlet mensuplarına ve ailelerine ayrıcalık tanımamaları ile ilgilidir.

Çiller Hükümeti'nden öncelikle beklenen, Güneydoğu Anadolu sorununa çözümler getirilmesi, politik ve ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Yeni Hükümet'in ayrıca; enflasyon hızının düşürülmesi, iç ve dış borçların azaltılması, yavaşlayan ihracatın hızlandırılması, yatırımların desteklenmesi gibi çok önemli ekonomik sorunları göğüslemesi gerekmektedir.

Genellikle ülke yönetimini ele alan her hükümet, birçok vaatle iş başına gelmektedir. Ancak, zaman içinde vaatlerinin birçoğunu yerine getirememekte, hatta aksine uygulamalarda bulunmaktadır. İktidardan düşünce de kendi yanlış uygulamalarını gözardı edip, yeni yönetimi beceriksizlikle suçlamakta ve eleştirmektedir. Bu tür gelişmeler vatandaşlarda bıkkınlık yaratmakta, halkın devlete ve politikacılara olan güvenini sarsmaktadır. Giderek politikaya duyulan ilgi de azalmaktadır. Bunun sonucu olarak politikacılık, küçük hesaplarla uğraşan grupların tekelinde kalmaktadır.

Sosyal ve ahlaki değerlerin zedelenmesine yol açan bu tür davranışlara karşı güven veren bir yönetim istiyoruz. İç ve dış uygulamalarda başarılı olan bir yönetim istiyoruz. Kısacası, bu ülkenin insanları, Çiller Hükümeti'nden çok şeyler beklemektedir. Tabii bu arada akla şu soru da geliyor: Çiller Hükümeti'nden, çok partili dönemin başından bu yana gittikçe bozulan toplumsal değerlerin yönünü düzeltmesini beklemekle, acaba fazla mı iyimser oluyoruz?

İyimser olmak istediğimiz diğer bir konu, fiyat artışlarının azalmasıdır. 1993 Haziran ayında, Mayıs ayına göre toptan eşya ve tüketici fiyatlarının gerilediği görülmektedir. Bununla beraber 1991 ve 1992 Haziran ayları itibarıyla her iki fiyat grubunda artış olmuştur.

Çiller Hükümeti'nin bütçe açığını kısmen de olsa rahatlatacak bir uygulaması, memur maaşlarına yılın ikinci yarısında yapılacak olan zammın, ilk üç ay için düşük tutulmasıdır. Memur maaşlarında 1 Temmuz 1993 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan yeni zam sistemi ile, Temmuz – Ağustos ve Eylül aylarında verilecek maaşlarda, eski uygulamaya göre 2.6 trilyon TL tutarında bir eksik ödeme olacaktır. Bu eksiklik, Ekim – Kasım ve Aralık aylarına ilişkin maaş ödemelerine yapılacak zamlarla telafi edilecektir.

1993 Haziran ayı ortalarından Temmuz ayı son haftasına kadar geçen dönemde tespit edebildiğimiz başlıca ekonomik olaylar şöyle özetlenebilir:

Dış Ticaretle İlgili Olaylar

Dış ticaretimize ait 1993 yılının ilk 5 aylık rakamları açıklanmıştır. Buna göre, 5 aylık ihracatımız 5 milyar 855 milyon dolar, ithalatımız ise 11 milyar 313 milyon dolar olmuştur.

Geçen yılın ilk 5 aylık dönemine göre ihracatımız % 7.1, ithalatımız ise % 32.7 oranında artmıştır. Bu durumda 5 aylık dış ticaret açığı da 5 milyar 44 milyon dolara ulaşmış bulunmaktadır.

İhracatımızın gelişme hızındaki bu gerilemenin nedeni olarak, Avrupa ülkeleriyle yapılan ticaret hacminin daralması gösterilmektedir. Dış ticaretimizde giderek eski Sovyet Bloku ülkelerinin ağırlık kazanmaya başladıkları belirtilmektedir.

Diğer taraftan, ihracatın geliştirilmesiyle ilgili kuruluşların en önemlisi olan Türk Eximbank'ın, ihracata aylık 2 trilyon liralık ek destek sağlayacağı, Bankanın Genel Müdürü tarafından açıklanmıştır.

Bu arada, ihracata bağlı muamele ve takas işlemlerinde, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (HDTM)'nda olan yetkilerin, İhracatçı Birlikleri'ne devredilmesinin, özellikle eski Sovyet Bloku ülkeleriyle olan dış ticaretimize kolaylık sağlayacağı, dolayısıyla ihracatımızı artıracığı; HDTM İhracat Müdürü tarafından ifade edilmiştir.

Bankaların Hizmet Tarifelerini İlan Zorunluluğu

Tüccar ve iş adamlarının bankalardan şikâyetçi oldukları bir husus, yapılan hizmetlerin bankadan bankaya çok farklı ücretlere tabi olmasıdır. Bankalar, Bakanlar Kurulu'nun 3 Ekim 1992 tarihli kararı çerçevesinde, müşterilerinden aldıkları komisyon, provizyon ve sair hizmetlerin ücretlerini serbestçe tayin edebiliyorlar.

Tüccar ve iş adamlarının bu hususta gösterdikleri duyarlılık üzerine, İstanbul Ticaret Odası 5590 sayılı Kanun'a dayanarak, bankalara ücret tarifelerini ilan zorunluluğu getirmiştir. Bir «Mesleki Karar» şeklinde düzenlenen ilan zorunluluğu ile ilgili İstanbul Ticaret Odası Meclisi'nin kararı kısaca şöyledir:

- İşbu mesleki karar, 5590 sayılı Kanun'un 4. maddesine göre, İstanbul Ticaret Odasının çalışma alanı içinde faaliyet gösteren ticari bankaların merkez şubelerini ve şubelerini kapsar.

- Bu bankalar, müşterilerinden bankacılık işlem ve hizmetleriyle ilgili olarak, fiyat dışında tahsil etmekte oldukları her türlü ücret, komisyon ve masrafları gösteren tarifeleri, şubelerinde görülebilen bir yerde ilan ederler.

Çiftçiden Alınacak Bağ – Kur Primlerine İlişkin Uygulama Ertelendi

Tarımsal ürün bedelleri üzerinden, çiftçilerin Bağ – Kur prim borçlarına karşılık % 3 kesinti yapılmasıyla ilgili uygulama, Bakanlar Kurulu kararına göre, 1 Temmuz 1993 tarihinden itibaren başlayacaktı. Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin girişimi üzerine, sözkonusu prim uygulaması, 1 Eylül 1993 tarihine ertelenmiştir.

Zamlar Devam Ediyor

1993 Haziran ayı üçüncü haftasından bu yana yapılan zamların başlıcaları, aşağıda kısaca belirtilmektedir.

- Alüminyum ürünlerinin fiyatlarına, 28 Haziran 1993 tarihinden itibaren, % 5 ile % 40 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Renault otomobillerinin fiyatları % 8 ile % 9.5, Otosan otomobillerinin fiyatları ise % 7 ile % 8 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.
- Akçimento'nun ürettiği çimentonun fiyatı % 22.5, Ankara Çimento'nun ürettiği çimentonun fiyatı ise % 7.5 ile % 8 arasında değişen oranlarda zamlanmıştır.
- Taşkömürünün fiyatı % 1.6 ile % 5 arasında değişen oranlarda artırılmıştır. Çimento ve taşkömürü fiyatlarına yapılan son zamlar, 7 Temmuz 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

◆ Satıcılık, müşterilerin fikirlerimizi kabul ya da benimsemesi ve bu suretle arzulanığımız tarzda hareket etmesini temin ile ilgili ikna sanatıdır.

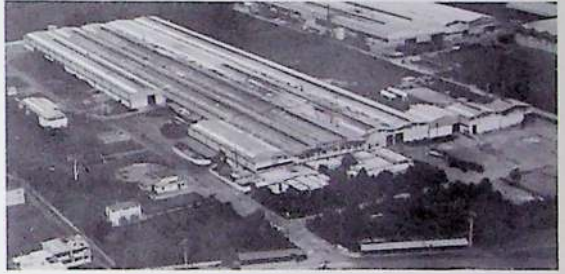
Cyril Hudson

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-Istanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

"Renault 21. Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!"

Bulutların üzerinden yeryüzüne süzülürcesine özgür ve sessiz... Yükselerek... çok yükseklere tımanırçasına atak ve güçlü... Geniş ufuklara egemen olmak aydınlık ferah bir dünyada sınırsızlığı yaşamak... Varolduğunu hissetmek... Renault 21... Olağanüstü bir duygu bu.

21. yüzyılı başlatan teknolojik gelişmeyi Renault 21'ler sergiliyor. Dış görünümleri mükemmel, her an sahlanmaya hazır soylu bir yarış atı gibi Renault 21'ler Türkiye'ye üç ayrı tipte sunuluyor. Renault 21... Renault 21 Manager... Renault 21 Concorde...

Renault 21 ve Renault 21 Manager'in motor hacmi 1700 cc... Renault 21 Concorde'un motoru ise 2000 cc... üstelik enjeksiyonlu. Hızları 200 km/y'a aşılıyor; güçleri 135 Hp'a ulaşıyor. Renault 21'ler geniş iç mekanlarıyla sürücülere ve yolculara olağanüstü bir konfor... enişmez güçleriyle olağanüstü bir dinamizm sunuyorlar. Bütün Renault'lar gibi Renault 21'ler de Türkiye'nin en büyük satış sonrası teşkilatının servis ve yedek parça güvencesine sahip.

Uluslararası standartlarda üstün kalitesi... geniş ve aydınlık iç mekanı... 7 fonksiyonlu bilgisayarı... enjeksiyonlu motoru... hem hidrolik, hem yükseklik ayarlı direksiyonu... uzaktan kumandalı merkezi kilitleme sistemi

ve sürüş güvenliğiyle Renault 21, bütün kavramları değiştirecek... yeniden yapatacak.

Özgür olmak... Hızın gücünü... konforun tadına varmak... Özlemleri... tutkulan aşmak... Varolduğunu hissetmek... Renault 21. Olağanüstü bir otomobil bu... Tanıyın! Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!

RENAULT
"Yaşanacak Otomobiller"

YONUDM

Renault 21 Renault 21 Manager Renault 21 Concorde